

บทที่ ๒

อุโบสถศีลในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ในบทนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาการรักษาอุโบสถศีลในพระพุทธศาสนาเถรวาท เกี่ยวกับอุโบสถศีลซึ่งมีอยู่ ๗ ประการ ได้แก่ (๑) ความหมายของอุโบสถศีล (๒) ความเป็นมาและความสำคัญของอุโบสถศีล (๓) ประเภทของอุโบสถศีล (๔) วิธีการรักษาอุโบสถศีล (๕) อานิสงค์ของการรักษาอุโบสถศีล (๖) กรณีตัวอย่างการรักษาอุโบสถศีลในพระพุทธศาสนาเถรวาท (๗) สรุปมีรายละเอียด ดังนี้

๒.๑ ความหมายคำว่า อุโบสถศีล

การรักษาอุโบสถศีลในทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นสิ่งที่จำเป็นมากสำหรับผู้ที่จะมารักษาอุโบสถศีล เพราะหากไม่ทราบความหมายของอุโบสถศีลอาจจะทำให้การปฏิบัติบกพร่องไปได้ ด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ผู้วิจัยจึงได้ค้นคว้าศึกษาจากพระไตรปิฎกทำให้ทราบความหมายของอุโบสถศีล ดังต่อไปนี้

คำว่า “อุโบสถ” แปลว่า “วันที่เข้าอยู่จำ หรือเข้าจำ งดอาหาร” ภาษาบาลีว่า (อุปวสนฺติ เอตฺถาติ อุโปสฺสโถ, อุปวสนฺตฺติ สฺสเณน วา อนสฺสเนน วา อุเปตา หุตฺวา วสนฺติ)^๑ มีเรื่องราวในสมัยพุทธกาล คือ พระมหากัปปิณะอยู่ ณ มัททกฺขณิ มฤคทายวัน เขตกรุงราชคฤห์ ท่านหลีกเร้นอยู่ในที่สงัด ได้เกิดความคิดขึ้นในใจว่า “เราควรไปทำอุโบสถศีลหรือไม่ ควรไปทำสังฆกรรมหรือไม่ ที่จริงเราเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วยความบริสุทธิ์อย่างยิ่ง” ในครั้งนั้นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงทราบความคิดของท่านพระมหากัปปิณะ จึงได้เสด็จมาปรากฏตรงหน้าพระมหากัปปิณะ ตรัสถามความกังวลใจของพระมหากัปปิณะ ท่านกัปปิณะรับว่าใช่ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า จึงทรงตรัสว่า “พราหมณ์ทั้งหลาย^๒ พวกเธอไม่สักการะ ไม่เคารพ ไม่นับถือ ไม่บูชาซึ่งอุโบสถศีล เมื่อเป็นเช่นนี้ใครเล่าจัก เคารพ นับถือ บูชาซึ่งอุโบสถ พราหมณ์เธอจงไปทำอุโบสถ จะไม่ไปไม่ได้ เธอจงไปทำสังฆกรรม

^๑สารตฺต.ฎีกา (ไทย) ๓/๓๘๓/๕๐๘.

^๒ดูรายละเอียดใน วิ.อ. (ไทย) ๓/๑/๕.

ความหมายอุโบสถศีล หมายถึง ศีลอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ (เอว อฏฐกสมนุสาคโต โข วิสาขะ อุโปสโก อุปุตโต)“ ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงตรัสแก่นางวิสาขาว่า “วิสาขา อุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ที่บุคคลอยู่จำแล้ว ย่อมมี ผลมากมีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมากแผ่ไพศาลมาก” เป็นอย่างไร คือ อริยสาวก“ในธรรมวินัยนี้ เห็นประจักษ์ คือ

๑) พระอรหันต์ทั้งหลายเว้นขาดจากฆ่าสัตว์ คือ วางทัณหาฆาตและศีตตราฆาตในสัตว์ทั้งหลายแล้ว มีความละอาย มีความเอ็นดู มุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็ตกจากการฆ่าสัตว์ วางทัณหาฆาตและศีตตราฆาต ความละอาย มีความเอ็นดูมุ่งประโยชน์เกื้อกูลต่อสรรพสัตว์อยู่ตลอดวันหนึ่ง เราเชื่อได้ว่าทำตามพระอรหันต์ทั้งหลายและอยู่จำอุโบสถศีล อันประกอบด้วยองค์ที่ ๑

๒) พระอรหันต์ทั้งหลายเว้นขาดจากลักทรัพย์ คือ รับเอาแต่ของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่ของที่เขาให้เท่านั้น ไม่เป็นขโมย เป็นคนสะอาดอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็ตกจากการลักทรัพย์รับเอาแต่ของที่เขาให้ มุ่งหวังแต่ของที่เขาให้เท่านั้น ไม่เป็นขโมย เป็นคนอยู่สะอาดอยู่ตลอดวันหนึ่ง คนหนึ่ง เราเชื่อได้ว่าทำตามพระอรหันต์และอยู่จำอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ที่ ๒

๓) พระอรหันต์ทั้งหลายละพฤติกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ คือ ประพฤติพรหมจรรย์ เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรมอันเป็นกิจของชาวบ้านอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็ตกจากประพฤติกกรรมอันเป็นข้าศึกต่อพรหมจรรย์ อยู่ประพฤติพรหมจรรย์ เว้นห่างไกลจากเมถุนธรรมอันเป็นกิจของชาวบ้านอยู่ตลอดวันหนึ่งคนหนึ่ง เราได้เชื่อได้ว่าทำตามพระอรหันต์ทั้งหลายและ อยู่จำอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ที่ ๓

๔) พระอรหันต์ทั้งหลายเว้นขาดจากการพูดเท็จ คือ พูดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลักเชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงชาวโลกอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็ตกจากการพูดเท็จ พูดแต่คำสัตย์ ดำรงความสัตย์ มีถ้อยคำเป็นหลักเชื่อถือได้ ไม่หลอกลวงชาวโลกอยู่ตลอดวันหนึ่งคนหนึ่ง เราได้เชื่อได้ว่าทำตามพระอรหันต์ทั้งหลายและอยู่จำอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ที่ ๔

๕) พระอรหันต์ทั้งหลายเว้นจากการเสพของมีนเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก็ตกจากการเสพของมีนเมา คือ สุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาทอยู่ตลอดวันหนึ่งคนหนึ่ง เราเชื่อได้ว่าทำตามพระอรหันต์ทั้งหลายและอยู่จำอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ที่ ๕

“ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๐๘.

“อริยสาวก หมายถึง (๑) สาวกผู้เป็นอริยะ สาวกผู้บรรลุนิพพาน มีโสดาปัตติมรรค เป็นต้น (๒) สาวกของพระอริยะ (พระพุทธเจ้าผู้เป็นอริยะ).

๖) พระอรหันต์ทั้งหลาย นั้นมีมือเดียว ไม่ฉันทอนกลางคืน เว้นขาดจากการบริโภคในเวลาวิกาลตลอดชีวิต แม้เราก้บริโภคมือเดียว ไม่บริโภคกลางคืน เว้นขาดจากการบริโภคในเวลาวิกาลอยู่ตลอดวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง เราเชื่อว่าได้ทำตามพระอรหันต์ทั้งหลายและอยู่จำอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ที่ ๖

๗) พระอรหันต์ทั้งหลายเว้นขาดจากการฟ้อนรำขับร้องประโคมดนตรี การละเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล การทัดทรงประดับตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ของหอมและเครื่องประพินพิวอันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัวตลอดชีวิต แม้เราก้ขาดจากการฟ้อนรำขับร้องประโคมดนตรี การละเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล เว้นการทัดทรงประดับตกแต่งร่างกายด้วยพวงดอกไม้ ของหอม และเครื่องประพินพิวอันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัวอยู่ตลอดวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง เราเชื่อว่าได้ทำตามพระอรหันต์ทั้งหลายและอยู่จำอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ที่ ๗

๘) พระอรหันต์ทั้งหลายเว้นขาดจากการนอนบนที่นอนสูงและที่นอนใหญ่ นอนบนที่นอนต่ำ คือ บนเตียงหรือนอนบนที่นอนที่ปูลาดด้วยหญ้าอยู่ตลอดชีวิต แม้เราก้เว้นขาดจากการนอนบนที่นอนสูงที่นอนใหญ่ นอนบนที่นอนต่ำคือ บนเตียงหรือนอนบนที่นอน ที่ปูลาดด้วยหญ้าอยู่ตลอดวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง เราเชื่อว่าได้ทำตามพระอรหันต์ทั้งหลายและอยู่จำอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ที่ ๘ นี้ วิสาขอุโบสถศีลประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ที่บุคคลเข้าจำแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมากแผ่ไพศาลมาก^๕

นอกจากนี้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังตรัสถึงศีลอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ไว้ในอุโบสถวรรคหมวดว่าด้วยอุโบสถในหลายพระสูตร เช่น (๑) สังฆิตตอุปาสกสูตรว่าด้วยอุโบสถย่อ^๖ (๒) วิตถคอุปาสกสูตร ว่าด้วยอุโบสถโดยพิสดาร^๗ (๓) วสณฺฐสูตรว่าด้วยอุบาสิกชื่อว่าวสณฺฐะ^๘ (๔) โพชฌาสูตรว่าด้วยอุบาสิกชื่อว่าโพชฌา เป็นต้น อุโบสถ ๘ ประการเป็นคุณสมบัติของพระอรหันต์เกิดขึ้นแก่พระอรหันต์ทั้งหลายโดยมรรคเป็นอุโบสถศีลที่บริสุทธ์ตลอดชีวิตของท่าน พระพุทธองค์ได้ตรัสไว้ว่าชาวบ้านผู้สมทานรักษากุโบสถศีลชื่อว่าได้ดำเนินตามอย่างพระอรหันต์(อรหตฺ อนุกโรมิ) ชั่ววันหนึ่งคืนหนึ่ง

อุโบสถศีล มีความหมายอยู่หลายประการขึ้นอยู่กับจะเกี่ยวข้องกับสิ่งใด ดังที่ผู้วิจัยได้ศึกษาในคัมภีร์ก็พบว่าคำว่าอุโบสถศีลมีความหมายเกี่ยวข้องกับสิ่งต่อไปนี้

^๕ อังอุทฺตก. (ไทย) ๒๓/๔๓/๓๐๕-๓๑๐.

^๖ คุรายละเอียคใน อังอุทฺตก. (ไทย) ๒๓/๔๑/๓๐๓.

^๗ คุรายละเอียคใน อังอุทฺตก. (ไทย) ๒๓/๔๒/๓๐๖.

^๘ คุรายละเอียคใน อังอุทฺตก. (ไทย) ๒๓/๔๕/๓๑๕.

ความหมายเกี่ยวกับการจำศีลด้วยการอดอาหาร (สัณฺฑิ สุตฺตสฺส เว สทา ผคฺคฺ สุตฺตสฺส สุปฺปโส สทา)^๕ คือ การจำศีลด้วยการอดอาหาร สำหรับผู้หมดจดทุกเมื่อ ดังนั้นอุโบสถก็สำหรับผู้หมดจดทุกเมื่อ ดังที่พราหมณ์เชื้อสุนทรภักการทวาชะ กราบทูลสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่าคนจำนวนมากถือกันว่าแม่น้ำพาหุกาเป็นบุญสถาน สามารถลอยบาปกรรมที่ตนได้กระทำแล้วในแม่น้ำพาหุกาได้ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสกับสุนทรภักการทวาชพราหมณ์ว่า “คนพาลมีกรรมชั่ว แม้จะไปยังแม่น้ำพาหุกา ทำน้ำอชีกักกะ ทำน้ำอชีกักกะ ทำน้ำคยา ทำน้ำสุนทรภักการ ทำน้ำสรัสสดี ทำน้ำพยาคะ และแม่น้ำพาหุมติเป็นประจำก็ยังบริสุทธิ์ไม่ได้ แม่น้ำสุนทรภักการ ทำน้ำพยาคะ แม่น้ำพาหุกา จักทำอะไรได้ จะพึงชำระคนผู้มีเวร ผู้ทำกรรมหยาบช้า ผู้มีกรรมชั่วให้บริสุทธิ์ก็หาไม่ได้ ผู้รักษาอุโบสถศีลในพระพุทธศาสนาเป็นประจำจะเป็นผู้บริสุทธิ์ได้”^๖ อุโบสถศีลศักดิ์สิทธิ์กว่าแม่น้ำทั้งปวง สำหรับผู้บริสุทธิ์วัตรปฏิบัติสมบูรณ์ สำหรับผู้บริสุทธิ์ มีความสะอาด พราหมณ์ท่านจงอาบน้ำในศาสนาของเราเถิด ท่านจงทำความปลอดภัยในสัตว์ทั้งปวงเถิด”

ความหมายเกี่ยวกับ นาม บัญญัติ (อุโปสโถ นาม นาคราช)^๗ นาคราช ชื่อว่าเป็นบัญญัติ เป็น พญาช้างตระกูลอุโบสถ

ความหมายเกี่ยวกับ วัน (น ภิกฺขเว ตทหุโปสเถ สภิกฺขุกา อาวาสา)^๘ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลายวันอุโบสถนี้มี ๓ วัน คือ วัน ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ ทั้งข้างขึ้นข้างแรม”^๙

ความหมายอุโบสถ หมายถึง วันที่เข้าไปอยู่ (จำศีล) ในบทว่า “อุปวสนฺติ” จำศีล คือ เป็นผู้เข้าถึงด้วยศีลหรือด้วยอาการที่ไม่ชวนขาย ชื่อว่าเป็นผู้อยู่จำศีล นอกจากนี้ยังมีการขยายความคำว่า อุโบสถ ไว้หลายความหมาย ดังนี้

(๑) การสวดปาฏิโมกข์ ชื่อว่า อุโบสถ เช่นพระบาลีว่า “อาวุโส กปฺปิน อุโปสถํ คมิตฺตสํ” มาเกิดท่านกัปปินะ พวกเราจักไปทำอุโบสถกัน

(๒) ศีล ชื่อว่า อุโบสถ เช่น พระบาลีว่า “เอวํ อญฺญํคสมนฺนาคโต โข วิสาเข อุโปสโถ อุปวุตฺโต” แนะนำนางวิสาขาว่าศีลประกอบด้วยองค์ ๘ อย่างนี้เราจำแล้ว

^๕ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๐๓

^๖ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๗๕/๑๕๑.

^๗ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๒/๗๕/๖๘.

^๘ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๒๐๘.

^๙ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๔๗.

^{๑๐}วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๔๕/๒๒๖.

(๓) การจำศีล ชื่อว่า อุโบสถ เช่น พระบาลีว่า “สุทฺธสฺส เว สทา ผลฺลสุ สุทฺธสฺสโปสโธ สทา” ผักคณฤกษ์ย่อมถึงพร้อมแก่ผู้หมดจดทุกเมื่อ

(๔) บัญญัติ ชื่อว่า อุโบสถ เช่น พระบาลีว่า “อุโปสโธ นาม นาคราชา” นาคราชา ชื่อว่า บัญญัติ

(๕) วันที่ควรจำศีล ชื่อว่า อุโบสถ เช่นพระบาลีว่า น ภิกฺขเว ตทหุโปสเถ สภิกฺขกา อาวาสา ภิกฺขุทั้งหลาย ในวันที่ควรจำศีลนั้นมี ๓ วัน คือ วัน ๘ ค่ำ (เรียกว่าวันอัฐมี) วัน ๑๔ ค่ำ (เรียกวันจาตุทถี) และวัน ๑๕ ค่ำ (เรียกวันปณณสี)^{๕๕} คัมภีร์อภิธานวรรณนาได้ให้ความหมายว่า อุโบสถ มีศัพท์ ๕ อย่าง คือ

(๑) ปาติโมกฺขทเทศะ หมายถึง การสวดปาติโมกข์ของพระภิกษุสงฆ์และภิกษุณี เช่น “สงฺโม อุโปสถํ กรเขยฺย ปาติโมกฺขํ อุทฺทิสฺสเยยฺย” สงฆ์พึงทำอุโบสถสวดปาติโมกข์

(๒) ปณณตติ นามบัญญัติ เช่น “อุโปสโธ นาคราชา” หมายถึง พญานาคชื่อ อุโปสเถ

(๓) อุปวาสะ หมายถึง การเข้าจำอุโบสถ

(๔) อฏฐังคะ หมายถึง ศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ เช่น “อฏฐังกสมนุสฺสาคํ อุโปสถํ อุปวสตี” ว่า การเข้าอยู่จำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘

(๕) อุโปสถทินะ หมายถึง วันอุโบสถ เช่น ปณฺณรโส วันนี้เป็นวันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ อนุสนาที สยมาที วา อุเปจฺจ วสนฺตติติ อุโปสโธ อุปวาโส^{๕๖} หมายถึงการเข้าจำศีลอุโบสถ คือ ผู้เข้าไปอยู่อาศัยด้วยการอดอาหารถือศีล เป็นต้น นอกจากนี้ยังทรงให้ความหมาย อุโบสถชื่อว่า ศีลนั้น

คัมภีร์สุมังคลวิลาสินี คำว่า “อุปวสนฺติ เอตฺถาติ อุโปสโธ อุปวสนฺตติติ สีเลน วา อนสเนน วา อุเปตา หุตฺวา อุปฺปุตฺตา วสนฺตติติ อตฺถโธ”^{๕๗} จำแนกมูลที่มาของคำไว้ใน คัมภีร์อภิธานปทีปิกา สจฺจิ ว่า “อุป (บุพพบท) + วส (ธาดุ-นิवास) อด (ปัจจย) = อุโบสถ” โดยตั้งวิเคราะห์ศัพท์ว่า “อุปวสนฺติ เอตฺถาติ อุโปสโธ แปลว่า”อุโบสถ” ศัพท์ทั้งสองคัมภีร์นั้นว่า “วันเป็นที่เข้าอยู่” หมายถึง เข้าอยู่ด้วยศีลการอยู่รักษา การอยู่จำหรือการไม่กินอาหาร (ในเวลาวิกาล)^{๕๘} “อุโบสถศีล” ยังมีศัพท์ว่า อุปวสิตพุโพติ อุปโปสโธ แปลว่า สภาวธรรมอันบุคคลทั้งหลายผู้ต้องการด้วยบุญพึงเข้าไปอาศัยอยู่ (รักษา) ชื่อว่า “อุโบสถศีล” คำว่า อุปกิเลเส อุเสติ ทหติ อุปตาเปติ วาติ อุโปสโธ

^{๕๕}ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑/๓๔๗-๓๔๘.

^{๕๖}ส.สพ.อ. (ไทย) ๓/๑๔๐.

^{๕๗}ที.สี.อ. (บาลี) ๑/๑๓๕-๑๓๖.

^{๕๘}สุมังคลวิลาสินี ปฐมภาค, หน้า ๑๓๕-๑๓๖.

แปลว่า การกระทำที่กำจัดทำลาย เหาอุปกิเลส ๑๖ ทำให้อุปกิเลส ๑๖ ที่เราร้อน เบบางหมดสิ้นไป ชื่อว่า “อุโบสถศีล” แสดงให้เห็นว่า อุโบสถศีล เป็นมหากุศลอันยิ่งใหญ่ที่สามารถกำจัดอุปกิเลส ๑๖ อันเป็นกิเลสกองใหญ่ได้อีกด้วย^{๑๕}

อานิสงส์อุโบสถศีลคำว่า“อุปวสตะ”เป็นคำที่มีกำหนดมาจากพิธีกรรมเนื่องใน วัฏพิธีที่ปฏิบัติกันมาในชมพูทวีป (อินเดีย) ตั้งแต่สมัยพระเวท เป็นเวลาก่อนพุทธกาล เป็นธรรมเนียม ของหมู่ชนที่อยู่ร่วมกันในครั้งโบราณ ย่อมจะกำหนดวันและพิธีกรรมสำหรับชุมนุมปฏิบัติร่วมกัน เพื่อแสดงถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน โดยกำหนดชุมนุมร่วมกันปักษ์ละ ๑ วัน และเดือนละ ๒ วัน คือ ในวันปุรณมี ได้แก่ วันเพ็ญมีพระจันทร์เต็มดวงและในวัน ทุศ (ทรศ) ได้แก่ วันแรกเห็น พระจันทร์ คือ วันขึ้น ๑ ค่ำของเดือนใหม่ ซึ่งในวันนั้นคหบดีผู้ครองเรือน ผู้จะปฏิบัติ วัฏพิธีจะต้อง เตรียมตัวล่วงหน้าด้วยการอดอาหารตลอดวันหรืออดอาหารบางชนิดในบางเวลา ครั้งตกกลางคืน คหบดีผู้นั้นจะต้องเก็บตัวเฝ้าปฏิบัติดูแลกองไฟบูชาอัญญ และอยู่แต่ภายในเคหะ ของตน เพราะถือกัน ว่าเป็นวันสำคัญเทวดาทั้งหลายจะลงมาอยู่ด้วย จึงเรียกวันศักดิ์สิทธิ์นี้ ว่า “อุปวสตะ” แปลว่าวัน เทวดามาอยู่ใกล้ แล้วกลายมาเป็นการจำศีลด้วยการอดอาหาร

สรุปได้ว่าความหมายของคำว่า“อุโบสถ”ในพระพุทธศาสนา มีความหมาย ๕ ประการ คือ (๑) อุโบสถ หมายถึง การประชุมสวดปาติโมกข์ของพระสงฆ์ในวันพระขึ้น-แรม ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำและ ๑๕ ค่ำ เรียกว่า อุโบสถกรรม (๒) อุโบสถ หมายถึง อุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ (๓) อุโบสถ หมายถึงการจำศีลด้วยการอดอาหารเรียกว่าการเข้าอยู่จำอุโบสถศีล คือ ผู้เข้าไปอยู่อาศัย อดอาหารถือศีล เป็นต้น (๔) อุโบสถ หมายถึง นาม บัญญัติ (คือชื่อที่เรียก) เช่นเป็นชื่อ ของช้างตระกูลหนึ่งมีสีเป็นสีทอง เรียกว่า ช้างตระกูลอุโบสถ (๕) อุโบสถ หมายถึง วันที่เข้าอยู่จำ ด้วยศีล หรือด้วยการอดอาหาร อันเป็นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า วันอุโบสถ วันที่พึงจำ ศีล มี ๓ วัน คือวัน ๘ ค่ำ (เรียกวันอัฐมี) วัน ๑๔ ค่ำ (เรียกวันจาตุทถี) และวัน ๑๕ ค่ำ (เรียก วันปณณสี) อุโบสถศีล มีวันพระเป็นแดนเกิดศีล ๘ ที่สมาทานรักษากันในวันพระเรียกว่า อุโบสถ ศีล ศีล ๘ ที่รักษากันในวันอื่นนอกจากวันพระไม่เรียกว่าอุโบสถศีลเรียกว่าศีล ๘ ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยหมายเอาเฉพาะความหมายของวันอุโบสถและการรักษาอุโบสถศีล หรือ ศีลอุโบสถอัน ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการที่มราวาสผู้ครองเรือนต้องการปฏิบัติรักษาให้อย่าง ขึ้นไปอีกแต่มี ข้อจำกัดในการครองเรือนมีภาระต้องรับผิดชอบต่อครอบครัว จึงถือปฏิบัติรักษาเพียงวันหนึ่งวัน

นอกจากนี้อุโบสถศีลยังเป็นศีลชั้นสูงของผู้ต้องการสั่งสมบารมี เพื่อรู้ธรรมเห็นธรรม และบรรลุมรรคผลนิพาน สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเป็นพระศาสดาองค์แรกที่ทรงประกาศ

^{๑๕}ที.สี.อ. (ไทย) ๑/๑๗๕-๑๗๖.

“ศีล” หรือข้อห้าม ให้ชาวชมพูทวีปในครั้งพุทธกาลได้ทราบทั่วกัน สำนักเจ้าลัทธิต่างๆ ที่มีมากมาย ในขณะนั้นยังไม่มีกฎข้อห้ามที่ชัดเจน นักบวชในครั้งพุทธกาลเก็บผลไม้กินเอง ประกอบอาหารกินเอง ทานอาหารวันละหลายครั้ง รับเงินรับทอง แสวงหาลาภด้วยกิริยาอาการไม่ดีไม่งามต่างๆ เมื่อพระองค์ทรงประกาศหลักปฏิบัติแนวทาง คือ “ศีล” ให้พุทธบริษัท ๔ อันประกอบด้วย พระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกา ไว้เป็นแนวทางในการปฏิบัติแล้ว พระองค์ก็ทรงสั่งสอนให้ชาวพุทธยึดมั่นรักษาศีลเอาไว้ให้ดี ให้เป็นแบบฉบับเฉพาะของชาวพุทธ อุบาสกอุบาสิกาในฐานะที่เป็นหนึ่งใน ๔ ของพุทธบริษัท จึงควรปฏิบัติรักษาศีล ๕ ศีล ๘ หรือศีลอุโบสถโดยให้ทุกคนถือศีลเป็นแนวทางเป็นปทัฏฐานในการดำรงชีวิต ดังนั้นอุบาสกอุบาสิกาจึงควรทำความเข้าใจกับคำว่า “ศีล” ก่อน เพราะการสมานทานศีล และจิตที่ตั้งอยู่ในความบริสุทธิ์ด้วยความสำรวมไม่ฟุ้งซ่านเป็น อริจิต ความบริสุทธิ์ด้วยความสำรวมเห็นความบริสุทธิ์แห่งจิตที่ไม่ฟุ้งซ่าน ความบริสุทธิ์แห่งความเห็น ทั้งสองประการเป็นอริปัญญา^{๒๐} ความสำรวมความไม่ฟุ้งซ่าน และความเห็น เป็นอริศีลสิกขา ความไม่ฟุ้งซ่านเป็นอริจิตสิกขา ความเห็นเป็นอริปัญญาสิกขา ดังนั้นเมื่อรักษาศีลอุโบสถศีล คือวันที่เข้าอยู่จำ หรือเข้าจำด้วยการอดอาหาร เพื่อการกระทำที่กำจัดอุปกิเลส ๑๖ เผาอุปกิเลสทั้งหลาย มีราคะ และโทสะ ที่เป็นเหตุแปลเปลี่ยนทำให้ลำบากทำให้เดือดร้อน เป็นต้น ให้เบาบางและหมดสิ้นไป เพื่อบรรลุจุดหมายอันสูงสุด เช่น ความเป็นพระพุทธเจ้าและความเป็นมหาสาวก เป็นต้น ดังนั้นอุบาสกอุบาสิกา ผู้ใกล้ชิดพระพุทธศาสนาพึงมีพึงปฏิบัติอย่างเข้มแข็งยิ่ง ๆ ขึ้นไป

๒.๒ ความเป็นมา และความสำคัญของอุโบสถศีล

พระพุทธองค์ทรงเล็งเห็นถึงความสำคัญของการรักษาศีลอุโบสถศีล เพราะจะทำให้ผู้รักษาศีลอุโบสถศีลมีขอบเขตเฉพาะ และไม่ไปปะปนกับบุคคลอื่นๆ ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาประวัติความเป็นมา และความสำคัญของอุโบสถศีลได้ ดังต่อไปนี้

๒.๒.๑ ความเป็นมาของอุโบสถศีลสมัยก่อนพุทธกาล

การเข้าจำอุโบสถศีลมิได้มีแต่พระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่มีและเกิดขึ้นมาก่อนพุทธกาล การรักษาศีลอุโบสถศีลในสมัยก่อนพุทธกาลนั้นเป็นไปในบุคคล ๓ จำพวก คือ

(๑) พระโพธิสัตว์ ผู้บำเพ็ญบารมี กระทำความดีต่างๆ เพื่อให้บรรลุสัมโพธิญาณ เป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต แม้ชีวิตร่างกายก็เสียสละได้ และความคืออย่างหนึ่งที่พระโพธิสัตว์ถือ

^{๒๐} พ.ป. (ไทย) ๓๑/๔๒/๖๔.

ปฏิบัติเป็นประจำ คือ การรักษาอุโบสถศีล เช่น พระโพธิสัตว์ เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระราชา ทรงพระนามว่าพระเจ้ามัทเทวะ พระเจ้านิมิ พระเจ้าเนมิราช พระเจ้าสาธินราชเป็นพระราชาผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชาเป็นมหาราช ผู้ตั้งมั่นในธรรมทรงประพฤติธรรมทรงรักษาอุโบสถทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และวัน ๘ คำ แห่งปีกษัย เวลาว่างไปหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปีปรากฏพระเกศาหงอกเกิดขึ้นบนพระเศียร ท่านก็จะรู้ว่าเทวทูตปรากฏแก่พระองค์แล้วท่านเหล่านี้ก็จะสละราชสมบัติออกผนวชเป็นบรรพชิต แม้พระราชโอรส และพระราชนัดดาของพระเจ้ามัทเทวะ เมื่อปรากฏพระเกศาหงอกเกิดขึ้นบนพระเศียรก็ทรงสละราชสมบัติออกผนวชเป็นบรรพชิตเช่นกัน ท้าวเธอเหล่านี้ทรงเจริญพรหมวิหาร ๔ ประการ มีเมตตา, กรุณา, อุเบกขา, แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียง แผ่ไปตลอดทั่วสัตว์ทุกหมู่เหล่าในที่ทุกสถาน ด้วยใจประกอบด้วยเมตตาจิตอันไพศาล เป็นมหัคคตะไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียนกัน^{๒๑} ผลจากการประพฤติธรรมและรักษาอุโบสถศีลทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และวัน ๘ คำ แห่งปีกษัย ของพระราชาทั้ง ๔ พระองค์นี้เรื่องลือดังไปถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ทำให้เหล่าเทพเทวดาทั้งหลายปรารถนาอยากจะได้เห็นพระองค์ จนท้าวสักกะจอมเทพต้องให้มาตลีเทพนาราชรถไปรับพาไปชมสวรรค์และนรก ทรงเสวยทิพย์สมบัติอยู่ในเทวโลกด้วยอรรถภาพมนุษย์ นานนับตามปีของมนุษย์ ได้ ๗๐๐ ปี ทรงเบื่อหน่ายทิพย์สมบัติขอล้อมมายังโลกมนุษย์ทั้งที่ท้าวสักกะขอให้ได้อยู่เสวยสุขในหมู่เทพชั้นดาวดึงส์ ทรงตรัสว่าสิ่งใดที่ได้มาเพราะเหตุที่ผู้อื่นให้ สิ่งนั้นเปรียบได้กับยานพาหนะที่ยืมเขามา พระองค์ไม่ปรารถนา บุญทั้งหลายที่ทำเองจะเป็นทรัพย์เฉพาะตน ขออยู่ในหมู่มนุษย์จะทำกุศลให้มากด้วยการให้ทาน ประพฤติธรรมให้สม่ำเสมอ การสำรวมและการฝึกฝนอินทรีย์เป็นกรรมที่บุคคลทำแล้วมีความสุขและไม่ทำให้เดือดร้อนในภายหลัง และจะได้รักษาอุโบสถทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และ ๘ คำ แห่งปีกษัยต่อไป

พระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นสังขพราหมณ์^{๒๒} เรือแตกว่ายน้ำอยู่ ๗ วัน และเมื่อครั้งที่เสวยพระชาติเป็นพระมหากษัตริย์^{๒๓} เรือแตกว่ายน้ำอยู่ ๗ วัน เช่นกันสังเกตเห็นพระจันทร์เต็มดวงในวันอุโบสถรู้ว่าวันนี้เป็นวันอุโบสถ ท่านก็มีวิธีปฏิบัติโดยเอาน้ำเค็มบัวนูปากแล้วอธิฐานอุโบสถ แม้พระชาติที่เป็นกระต่าย^{๒๔} และท่านยังสอนให้สหายของท่านอันมี ลิง สุนัข จิ้งจอก ลูกนก รักษาอุโบสถศีลด้วย และให้ประพฤติกุศลธรรมเว้นบาปกรรม ตั้งอยู่ในกรรมอัน

^{๒๑} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๑๑/๓๗๖.

^{๒๒} พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๖๑.

^{๒๓} พุ.ชา.อ. (ไทย) ๔/๒/๑๐๐.

^{๒๔} พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๑๖.

งาม พระโพธิสัตว์ครั้งเสวยพระชาติเป็นพระภริยัตถนาคราช^{๒๕} ได้เห็นวิมานสมบัติของท้าวสักกะ เกิดความปรารถนาในสมบัตินั้น แต่ตนอยู่ในอภินิหารของนาคราชจะหาสมบัติเท่านั้นนั้นยาก ทรงเกียด อภินิหารนาคราช จึงรักษาอุโบสถศีล ด้วยการอธิฐานอุโบสถมิ่งค์ ๔ ว่าผู้ใดต้องการ ผิวหนัง, เนื้อ, เอ็น, กระดูก, ก็จงเอาไปเถิด เพื่อต้องการเกิดในสวรรค์บ้าง พระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็น จัมเปยยกนาคราช^{๒๖} เป็นผู้ประพฤติธรรม เพียบพร้อมด้วยศีลวัตร รักษาอุโบสถศีลด้วยปรารถนา ประโยชน์อันสูงสุด คือความเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต พระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็น สังขปาละนาคราช เกิดเบื่อในอภินิหารต้องการเกิดเป็นมนุษย์เพราะอภินิหารมนุษย์เท่านั้นที่สามารถบำเพ็ญบารมี ทำให้สิ้นสุดซึ่ง ชาติ, ชรา, มรณะ, พ้นจากความทุกข์เข้าถึงพระนิพานได้ ท่านจึงรักษาอุโบสถศีลด้วยการอธิฐานอุโบสถมิ่งค์ ๔ ว่าผู้ใดต้องการ ผิวหนัง, เนื้อ, เอ็น, กระดูก, ก็จงเอาไปเถิด

(๒) พระเจ้าจักรพรรดิผู้ได้รับมูรธาภิเษก^{๒๗} ประพฤติธรรม รักษาอุโบสถศีล เพื่อ ความสมบูรณ์แห่งรัตนะ ๗ ประการ ทรงประพฤติจักรวรรดิวัตรอันประเสริฐ สำนานพระเศียรใน วันอุโบสถ ๑๕ ค่ำ รักษาอุโบสถศีล ประทับอยู่บนชั้นบนปราสาทหลังงาม เพื่อให้จักรแก้วอันเป็น ทิพย์ที่หายไประหว่างคืนโดยบริโศกอาหารก่อนอธิฐานอุโบสถศีล จากนั้นจะไม่บริโศกอาหารอีก จนกว่าจะพ้นอุโบสถศีล

(๓) อุบาสกอุบาสิกา คือ ขรवासผู้ครองเรือน ที่ต้องการปฏิบัติรักษาให้ยิ่งๆ ขึ้น ไปอีก เช่นในพรหมนารทชาดก พระเจ้าอังคตราชตรัสดำหนิพระราชธิดารุจา ผู้สมาทานอุโบสถ และขอทรัพย์เพื่อบริจาคทานว่า “ลูกหญิงทำทรัพย์ให้พินาศเสียเป็นอันมากหาประโยชน์มิได้ ลูก หญิงยังรักษาอุโบสถศีล ไม่บริโศกข้าวและน้ำเป็นนิตย์ ทรายเท่าที่ลูกยังมีชีวิตอย่าอดอาหารเลย ปรโลกไม่มีหรือ จะลำบากไปทำไมไร้ประโยชน์” หรือเมื่อชาติก่อน ภพก่อน กำเนิดก่อน^{๒๘} สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเกิดเป็นมนุษย์สมาทานในกุศลธรรม สมาทานมั่นคงในกายสุจริต, วชิ สุจริต, และมโนสุจริต, ในการจำแนกทาน ในการสมาทานศีล ในการรักษาอุโบสถศีล หลังจาก ตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ และเมื่อจุติจากเทวโลกมาเกิดเป็นมนุษย์ ได้ลักษณะมหาบุรุษมี ผ่าพระบาทเสมอกัน และลักษณะพระเศียรดูจะประดับด้วยกอบพระพักตร์^{๒๙} แม้แต่พระมารดาของ พระโพธิสัตว์ก็ทรงอธิฐานองค์อุโบสถศีล ดังที่อรรถกถาจารย์กล่าวไว้ว่า “ได้ยืนยันว่าในครั้งนั้น

^{๒๕} ข.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๔๖.

^{๒๖} ข.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๒๖๔.

^{๒๗} มูรธาภิเษก หมายถึง พิธีหลังนารดพระเศียรในงานราชาภิเษก หรือพระราชพิธีอื่น ๆ

^{๒๘} กำเนิดก่อน หมายถึง ที่อยู่อาศัยในชาติก่อน

^{๒๙} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๓๐/๑๘๗.

จำเดิมแต่วันที่ ๗ แห่งอาศัพพะปฐมนิ พระมารดาของพระโพธิสัตว์ทรงเล่นนักขัตตกีฬา ทรงประดับ ด้วยดอกไม้ และของหอม เป็นต้น ไม่มีการดื่มสุราเสด็จลุกแต่เช้าในวันที่ ๗ ทรงสนานด้วยน้ำหอม ทรงตกแต่งด้วยเครื่องประดับทุกชนิด ทรงเสวยพระกระยาหารเลิศ ทรงอธิษฐานอุโบสถศีลทรงเสด็จเข้าสู่ห้องบรรทมเหนือสิริไสยาสน์ ทรงเข้าสู่ภัทราได้ทอดพระเนตรเห็นพระสุบินนี้^{๓๐}

อรรถกถาอังคมาลชาดก^{๓๑} พระพุทธเจ้าตรัสกับอุบาสกทั้งหลายผู้รักษากุโบสถศีลว่า บัณฑิตครั้งก่อนได้ยศใหญ่ เพราะอาศัยอุโบสถกรรมที่รักษารุ่งวัน โดยทรงเล่าเรื่องในอดีตกาลให้ฟังว่ามีเศรษฐีคนหนึ่งชื่อสุจิตบิราร เป็นผู้ยินดีในบุญกุศล มีให้ทาน รักษากุโบสถศีล เป็นต้น บุตรภรรยาที่ดี บิรารชนก็ดี หรือแม่แต่คนเลี้ยงโคในเรือนนั้นก็ดี ทั้งหมดพากันอยู่รักษากุโบสถศีลเดือนละ ๖ วัน คำนันท์ท่านหมายเอาอุโบสถอื่นนอกพุทธกาล นั่นคืออุโบสถก่อนพุทธกาล การเข้าจำ คือ การไม่รับประทานอาหาร หรืองดอาหารนั่นเอง

ปัญจอุโบสถกชาดก ไม่เพียงแต่มนุษย์เท่านั้นที่รักษากุโบสถศีล แม้แต่สัตว์สมัยก่อนพุทธกาลก็ยังรู้จักรักษากุโบสถศีล โดยกล่าวถึงการรักษากุโบสถศีลของสัตว์ ๕ ชนิด เพื่อข่มกิเลส ดังนี้ (๑) นกพิราบรักษากุโบสถศีลด้วยการอดกลืนต่อความหิวกระหายเพื่อข่มราคะความรักที่มีต่อนกพิราบ (๒) งูรักษากุโบสถศีลด้วยการอดกลืนต่อความหิวกระหายเพื่อข่มความโกรธ (๓) สุนัขจิ้งจอกรักษากุโบสถศีลด้วยการอดกลืนต่อความหิวกระหายเพื่อข่มความโลภ (๔) หมิมารักษากุโบสถศีลด้วยการอดกลืนต่อความหิวกระหายเพื่อข่มความอยากจนเกินไป (๕) พรามณ์ ออกบวชเป็นฤาษี ได้รักษากุโบสถศีลด้วยการอดกลืนต่อความหิวกระหายอาหารเพื่อข่มมานะของตน

ดังนั้น การรักษากุโบสถศีลสมัยก่อนพุทธกาลในคัมภีร์ชาดกและอรรถกถาชาดกนั้น การรักษากุโบสถศีลของพระโพธิสัตว์ ที่เสวยพระชาติเป็นพระราชาทั้งหลายนั้นการเจริญพรหมวิหาร ๔ ถือเป็นการรักษากุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘^{๓๒} ส่วนการรักษากุโบสถศีลของพระมารดาของพระโพธิสัตว์ และพระเจ้าจักรพรรดิ เพื่อให้ได้มาซึ่งจักรแก้วอันเป็นทิพย์ที่หายไป เป็นการเข้าจำเพื่ออดอาหารหลังเวลาวิกาลเท่านั้น แม้การรักษากุโบสถศีลของสัตว์ทั้ง ๔ ก็เป็นการเข้าจำเพื่อการอดอาหาร หมายถึงการไม่รับประทานอาหารเท่านั้น แม้แต่การรักษากุโบสถศีลของสัตว์ทั้ง ๕ ก็เป็นการเข้าจำเพื่อการอดอาหาร หมายถึงการไม่รับประทานอาหาร เพื่อข่มกิเลสบางตัวที่ก่อให้เกิดความทุกข์และอันตรายแก่ตน ซึ่งการเข้าจำด้วยการอดอาหารนั้นไม่ได้กล่าวไว้หรือมีวิธีการรักษาอย่างไร บอกแต่เพียงว่าสมาทานอุโบสถศีลทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำและ ๘ คำ แห่งปัจจุ

^{๓๐}ที.ม.อ. (ไทย) ๓/๑๓/๕๕.

^{๓๑}ดูรายละเอียดใน พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๕/๕๑๒.

^{๓๒}ดูรายละเอียดใน อง.นวก. (ไทย) ๒๓/๑๘/๔๖๖.

ส่วนในสังขพราหมณ์ และพระมหากษัตริย์ที่เรือแตกว่ายน้ำอยู่ ๗ วันนั้น ท่านมีวิธีปฏิบัติโดยเอาน้ำเต็มบ้วนปากแล้วอธิษฐานอุโบสถศีล ส่วนการรักษาอุโบสถศีลของพระภิกษุที่ตตนาคราช และพระสังฆปาตนาคราช เป็นการอธิษฐานอุโบสถศีลที่ประกอบด้วยองค์ ๔ เป็นวัตรปฏิบัติอันได้แก่ การถือมั่นในการบริจาควัวะ คือ หนั ง เณ ี น และกระดุก ผู้ใดต้องการก็เอาไปเถิด

๒.๒.๒ ความเป็นมาของอุโบสถศีลสมัยพุทธกาล

เรื่องราวความเป็นมาของอุโบสถศีลสมัยพุทธกาลเป็นสิ่งที่ต้องเรียนรู้เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่จะนำมาใช้ในการรักษาอุโบสถศีล กล่าวคือ สมัยหนึ่ง พระผู้มีพระภาคเจ้าประทับอยู่ ณ ภูเขาอิสิมกุฏ เขตกรุงราชคฤห์ พวกปริพาชกอัญญเดียรัจฉาน^{๓๓} ประชุมกันกล่าวธรรมในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปักขี ประชาชนทั้งหลายพากันเข้าไปหาเพื่อฟังธรรมพวกปริพาชกอัญญเดียรัจฉานก็ได้รับความรักความเลื่อมใสและได้พรรคพวก พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงทราบเรื่องนั้น ทรงดำริว่า ถ้าพระสงฆ์สาวกของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทำการประชุมแสดงธรรมอย่างนี้บ้าง ย่อมเกิดผลดีต่อพระพุทธศาสนาแน่แท้ จึงได้เสด็จไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ณ ที่ประทับ กราบทูลเรื่องนี้ให้ทรงทราบ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงตรัสเรียกพระภิกษุทั้งหลายมาแล้วรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ประชุมกันในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปักขี” ภิกษุทั้งหลายจึงมาประชุมกันในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปักขี แล้วนั่งนิ่ง ไม่ได้แสดงธรรม ประชาชนเข้าไปหาภิกษุเหล่านั้นเพื่อฟังธรรมไม่ได้ฟังธรรมจึงพากันดำนิโทษกันว่า “โณพระสมณะเชื้อสายพระศาสดาทั้งหลายประชุมกันในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปักขี แล้ว นั่งนิ่งเหมือนสุกรไปเล่า”^{๓๔} ธรรมคำว่าผู้ประชุมกันก็ควรกล่าวธรรมมิใช่หรือ

พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงทราบเรื่องจึงรับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ประชุมกันกล่าวธรรมในวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปักขี” ภิกษุทั้งหลายจึงได้แสดงธรรมให้ประชาชนฟังประชาชนต่างพออกพอใจแล้วก็หันมานับถือพระพุทธศาสนา จึงกลายเป็นธรรมเนียมถือปฏิบัติกันมาคือต้องมาฟังธรรมทุกวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปักขี^{๓๕} วันที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกำหนดให้ภิกษุประชุมกันในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ นี้ เรียกว่า “วันอุโบสถศีล” ในวันนี้ทรงอนุญาตให้ภิกษุสวดพระปาติโมกข์ และแสดงธรรมเทศนาด้วย ทำให้มีประชาชนผู้สนใจมาฟังพระธรรมเทศนาจำนวนมาก วันอุโบสถศีลนี้ จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “วันธัมมัสสวนะ” แปลว่า วันสำหรับ ฟังธรรมเทศนา หรือเรียกว่า “วัน

^{๓๓} อัญญเดียรัจฉาน หมายถึง ผู้เป็นเจ้าลัทธิอื่นนอกจากพระพุทธศาสนา วิ.อ.(บาลี) ๓/๑๓๒/๑๐๕.

^{๓๔} วิ.อ. (บาลี) ๓/๑๓๒/๑๐๕.

^{๓๕} ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๒/๒๐๓-๒๐๕.

พระ” แปลว่า วันดี วันประเสริฐ ซึ่งหมายถึงวันที่จะฝึกตนให้เป็นคนดีเป็นผู้ประเสริฐ แต่คำว่า “วันพระ” มีปรากฏในหนังสือ “ไตรภูมิพระร่วง” ซึ่งถือว่าเป็นวรรณคดีไทยเรื่องแรก ที่พระเจ้าลิไท กษัตริย์รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงสุโขทัย ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้น มีคำว่า วันพระปรากฏอยู่ หลายแห่ง และบางครั้งวันพระนั้นก็เรียกว่า “วันศีล” มีทั้งวันศีลใหญ่ วันศีลเล็ก ซึ่งก็คือวันพระใหญ่และวันพระเล็กนั่นเอง วันพระใหญ่ได้แก่วัน ๑๔ ค่ำ (วันเดือนขาด) และวัน ๑๕ ค่ำ ส่วนพระเล็กได้แก่ วัน ๘ ค่ำ และสมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ก็ทรงเรียกวันธัมมัสสวนะ “วันพระ” เช่นกัน คือวันดี หมายถึงวันที่คนมาทำสิ่งที่ดีๆ และถืออุโบสถศีลกัน

๒.๒.๓ ความสำคัญของอุโบสถศีล

อุโบสถศีล ๘ นี้ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเรียกว่า อุโบสถศีลมีองค์ ๘ หรืออุโบสถ ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ (อภฺยงฺคสมฺมณาคํ อุโปสถํ) เป็นข้อปฏิบัติขึ้นศีล ที่พิเศษกว่าศีล ๕ คือมีจำนวนสิกขาบทมากกว่าและปฏิบัติเคร่งครัดกว่า ดังจะเห็นได้จากพุทธพจน์ที่ว่า “ภิกษุทั้งหลาย เมื่อชาติก่อน ภพก่อน ตถาคตเกิดเป็นมนุษย์ สมาทานในกุศลธรรม สมาทานมั่นคงใน กายสุจริต, วชิสุจริต, และมโนสุจริต, ในการจำแนกทาน ในการสมาทานศีล (ศีลสมาทาน ศีล ๕) ในการรักษาอุโบสถ(มีองค์ ๘ อุโปสถูปวาเส) ในความเกื้อกูลต่อมารดาในความเกื้อกูลบิดา และ ในความเกื้อกูลสมณะพราหมณ์ หลังจากตายแล้วไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์”^{๓๖} ท้าวสักกะเทวราช ได้ตรัสตอบพระเจ้าเนมิราชที่สงสัยว่า ทานก็ดี พรหมจรรย์ก็ดี อย่างไหนมีผลมากกว่ากัน ตรัสว่า “บุคคลย่อมเกิดในตระกูลกษัตริย์ได้ด้วยพรหมจรรย์อย่างต่ำ เข้าถึงความเป็นเทวดาได้ด้วย พรหมจรรย์อย่างกลาง ย่อมบริสุทธ์ได้ด้วยพรหมจรรย์อย่างสูง”^{๓๗} ดังนั้นความสำคัญของอุโบสถศีล คือ ถ้าบุคคลรักษาด้วยจิตศรัทธา จะด้วยการสมาทานหรือการงดเว้นเฉพาะหน้าก็ตาม ย่อมมีผล มาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก มีความเจริญแผ่ไพศาลมาก เพราะอุโบสถศีลนั้นสร้างความเสมอภาค สร้างความปลอดภัยแก่มนุษย์ และเลศกว่าสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ ๕ ประการ ดังต่อไปนี้

ประการที่ ๑ อุโบสถศีลสร้างสวรรค์แก่มนุษย์ อุโบสถศีลนั้นสามารถสร้างสวรรค์แก่ มนุษย์ได้ ดังที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่นางวิสาขาว่า “วิสาขา อุโบสถประกอบด้วย องค์ ๘ ประการ ที่บุคคลเข้าจำแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก มีความเจริญแผ่ไพศาลมาก การที่สตรี หรือนุรุษบางคนในโลกนี้ เข้าจำอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ หลังจากเขาแตกกายทำลายชั้นแล้ว พึงได้อยู่ร่วมกับชาวสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ขึ้น

^{๓๖}ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๐๑/๑๖๓.

^{๓๗}พ.ชา. (ไทย) ๒๘/๔๒๕/๒๔๗.

ดาวดึงส์, ชั้นยามา, ชั้นดุสิต, ชั้นนิมมานรดี, และชั้นปรนิมมิตวสวัตดี, ซื่อนั้นย่อมเป็นไปได้แน่นอน”^{๓๘} ผู้ที่รักษาอุโบสถศีลเมื่อตายไปย่อมได้ไปเกิดบนสวรรค์ชั้นต่าง ๆ แน่นอน

ประการที่ ๒ อุโบสถศีลสร้างความเสมอภาคแก่มนุษย์ กล่าวถึงอุโบสถศีลว่าสามารถสร้างความเสมอภาคแก่มนุษย์ได้ ดังที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับอุบาสกชื่อว่า วาเสฏฐะ ว่า“วาเสฏฐะ” แมื่กษัตริย์ทั้งหลาย พราหมณ์ทั้งหลาย แพศย์ทั้งหลาย และศูทรทั้งหลาย พึงเข้าจำอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ การเข้าจำนั้น พึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เพื่อความสุข เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาล แก่กษัตริย์ แก่พราหมณ์ แก่แพศย์ และแก่ศูทรทั้งหลาย เหล่านั้น ชั่วกาลนานเหมือนกัน (คือได้ไปเกิดในสุคติได้เท่าเทียมกัน) แม้หากชาวโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดา และมนุษย์ พึงอยู่จำอุโบสถศีลประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ การเข้าจำอุโบสถศีลประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนั้น พึงเป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนานแก่ชาวโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ แม้แต่ดินสาละใหญ่ ๆ ถ้าสามารถเข้าจำอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการได้การเข้าจำอุโบสถศีลประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนั้น ก็เป็นไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุข เพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนาน”^{๓๙}

ประการที่ ๓ อุโบสถศีลสร้างความปลอดภัยแก่มนุษย์ อุโบสถศีลนั้นสร้างความปลอดภัยแก่มนุษย์ได้ ดังที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสไว้ในอภิสันทสูตร“มีใจความว่า ภิษุทั้งหลาย อริยสาวกในศาสนาี้ ละปาณาติบาต เป็นผู้เว้นจากปาณาติบาต, ละอทินนาทาน เป็นผู้เว้นขาดจากอทินนาทาน, ละกามเมสุมิฉฉาจาร เป็นผู้เว้นขาดจากกามเมสุมิฉฉาจาร, ละมุสาวาท เป็นผู้เว้นขาดจากมุสาวาท, ละสุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เป็นผู้เว้นจากสุราเมรยของมีนเมาทุกชนิด, ละการบริโภคนในเวลาวิกาลคือตั้งแต่เที่ยงจนถึงอรุณวันใหม่, ละขาดจากการฟ้อนรำขับร้อง ประโคมดนตรี และดูการละเล่นที่เป็นข้าศึกแก่กุศลและเว้นขาดจากการทัดทรงตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ของหอมเครื่องประพินพิวอันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัว, ละขาดจากที่นอนสูงใหญ่ สองข้อสุดท้ายเป็นการละกิเลส ราคะ มานะ ที่แข่งกันมี แข่งกันประดับโอ้อวด ปัญหาการแย่งชิง แข่งขันก็ไม่เกิดขึ้น จึงทำให้ไม่มีภัย ไม่มีเวร ไม่เบียดเบียนกัน”^{๔๐} อนึ่งแม้บุคคลผู้อำนวยความ

^{๓๘}ดูรายละเอียดใน อังอุทฺตก. (ไทย) ๒๓/๔๓/๓๑๐-๓๑๑.

^{๓๙}อังอุทฺตก. (ไทย) ๒๓/๔๔/๓๑๒-๓๑๔.

^{๔๐}อัง อุทฺตก. (ไทย) ๒๓/๓๕/๒๕๕-๓๐๑.

^{๔๑}ที.ที. (ไทย) ๕/๑๐/๔.

สะดวก และให้การสนับสนุนผู้รักษาศีล ด้วยการให้อาหาร เป็นต้นก็ย่อมได้ผลได้อานิสงส์ได้ ความรุ่งเรือง และความเจริญแผ่ไพศาลมากเช่นเดียวกัน

ประการที่ ๔ อุโบสถศีลเลิศกว่าสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิ สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้กล่าวถึงความสำคัญของการรักษาอุโบสถศีลที่บุคคลอยู่จำแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมากแผ่ไพศาลมากกว่า “เปรียบเทียบเหมือนพระราชาพระองค์ใดที่ครองราชย์ เป็นอิสราธิบดี (เป็นผู้ยิ่งใหญ่เหนือผู้อื่น) แห่งชนบทใหญ่ ๑๖ แคว้น ที่สมบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติอันมีแก้ว ๗ ประการ คือ อังคะ มกระ กาสี โกสละ วัชชี มัลละ เจตี วังสะ กुरु ปัญจาละ มัจฉะ สุรเสนะ อัสดกะ อวันตี คันธาระ กัมโพชะ การครองราชย์ของพระราชาพระองค์นั้น ยังมีค่าไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖ แห่งอุโบสถศีลที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ เพราะราชสมบัติของมนุษย์เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับสุขที่เป็นทิพย์ ถือว่าเป็นของเล็กน้อย”^{๔๒} จะเห็นได้ว่าบรรดาคนที่ร่ำรวยที่สุดในโลก ที่ได้ชื่อว่ามหาเศรษฐีของโลก มีทรัพย์สินเงินทองมหาศาล ความร่ำรวยของมหาเศรษฐีเหล่านั้นทั้งหมดในโลกรวมกัน เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิแล้วเป็นของเล็กน้อย ไม่เทียบเท่ากับสมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิเลย แต่สมบัติของพระเจ้าจักรพรรดิให้ความสุขทางโลกเป็นสมบัติหายาก ๆ เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับอุโบสถศีลที่เปรียบกับการให้ความสุขที่เป็นทิพย์แล้วถือว่าเล็กน้อยมากเทียบไม่ได้เลย ฉะนั้นสตรีหรือบุรุษทั้งหลายที่รักษาอุโบสถศีลประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ได้ชื่อว่าทำบุญทำความดีที่มีสุขเป็นกำไร ไม่ถูกนิทา เมื่อเสียชีวิตไปย่อมเข้าถึงซึ่งสวรรค์ได้สมบัติอันเป็นทิพย์

ประการที่ ๕ การรักษาอุโบสถศีลสามารถทำให้นาคประเภทต่าง ๆ สละกายได้ การรักษาศีลอุโบสถเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้นาคที่เป็นอณฑะบางพวก ในโลกนี้สามารถสละกายได้ในทุติยอุโปสถสูตร^{๔๓} การรักษาศีลอุโบสถเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้นาคที่เป็น ชลาพุชะบางพวกสามารถสละกายได้ ใน “อุโปสถสูตร”^{๔๔} การรักษาศีลอุโบสถเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้นาคที่เป็นสังเสทชะ บางพวกในโลกนี้สามารถสละกายได้ ใน “จตุตถอุโปสถสูตร”^{๔๕} การรักษาศีลอุโบสถเป็นเหตุเป็นปัจจัยทำให้นาคที่เป็นโอปปาติกะบางพวกในโลกนี้ สามารถสละกายได้ อรรถกถา วินัยปิฎก ติรัจฉานคตวัตถุถา ว่าด้วยสัตว์ติรัจฉานบรรพชา นาคตัวหนึ่งอึดอึดระอา รังเกียจกำเนิดนาค ต้องการอัทธภาพเป็นมนุษย์ จึงแปลงร่างเป็นมนุษย์แอบมาบรรพชาอุปสมบท แต่พอหลับร่างกายก็ปรากฏร่างเป็นนาคดั้งเดิม สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับพวกนาคนั้นว่า “พวกเจ้าเป็นนาค

^{๔๒} อังอุฎฐก. (ไทย) ๒๓/๔๒/๓๐๗.

^{๔๓} ตี.ข. (ไทย) ๑๓/๓๔๕/๓๕๒.

^{๔๔} ตี.ข. (ไทย) ๑๓/๓๔๖/๓๕๒.

^{๔๕} ตี.ข. (ไทย) ๑๓/๓๔๗/๓๕๓.

ไม่มีความงอกงามในพระธรรมวินัยนี้ไปเกิดนาค เจ้าจงเข้าจำอุโบสถศีลในคิถิที่ ๑๔ คิถิที่ ๑๕ และคิถิที่ ๘ แห่งปักษี เจ้าจักพ้นจากกำเนิดนาค และได้อัตภาพมนุษย์ฉับพลัน”^{๔๖}

สรุปได้ว่า การเข้าจำรักษาศีลอุโบสถนั้นช่วยสร้างความเสมอภาค สร้างความปลอดภัยให้แก่มนุษย์ และให้สมบัติที่น่าปรารถนาแก่มนุษย์ ดังนั้นอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายจึงควรรักษาศีลให้ดี มิให้ขาดมิให้ด่างพร้อย อุโบสถศีลจะนำความสุขความเจริญมาให้ ไม่เพียงเท่านั้นจะเห็นว่าการรักษาศีลอุโบสถศีลในสมัยก่อนพุทธกาล และในสมัยพุทธกาลมีความสำคัญมาก บุคคลในยุคนี้เมื่อปรารถนาสิ่งใดก็จะทำการรักษาศีลอุโบสถศีลแล้วก็จะได้สมดังที่ปรารถนา ดังการรักษาศีลอุโบสถศีลของพระเจ้าจักรพรรดิผู้ได้รับมูรธาภิเษก เพื่อให้ได้จักรแก้วอันเป็นทิพย์ที่หายไปกลับคืนมา พระยานาคทั้งหลาย รักษาอุโบสถศีลเพื่อปรารถนาได้ไปเกิดบนสวรรค์และได้อัตภาพเป็นมนุษย์ก็สมปรารถนา แม้แต่พระอรหันต์เป็นพระอริยบุคคลระดับสูงสุดในพระพุทธศาสนา เป้าหมายสูงสุดในการประพฤติกุศลในทางพระพุทธศาสนา ก็เพื่อให้ได้บรรลุนิพพานเป็นพระอรหันต์ เมื่อได้บรรลุนิพพานแล้วก็ป็นอันเสร็จกิจในพระพุทธศาสนา ลีนอาสวะกิเลสแล้ว เป็นผู้บริสุทธิ์แล้วไม่ต้องทนทุกข์ทรมานในการเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป หนึ่งในธรรมที่พระอรหันต์และพระอริยบุคคลปฏิบัติคือการเข้าจำรักษาศีลอุโบสถศีล ดังนั้นการเข้าจำอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนั้น ผู้เข้าจำไม่ว่าจะเป็น กษัตริย์ พราหมณ์ แพศย์ สุทร เทวดา มนุษย์ทั้งหลาย หรือแม้แต่ดินสาละถ้าจำอุโบสถศีลได้เมื่อเข้าจำอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการแล้วย่อมได้รับประโยชน์ ได้รับความสุขตลอดกาล ทั้งชาตินี้ และชาติหน้าเหมือนกันเท่าเทียมกันโดยมุ่งที่เจตนาไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะหรือสถานะที่แตกต่างกันของสัตว์

๒.๓ ประเภทของการรักษาศีลอุโบสถศีล

การรักษาศีลอุโบสถศีล แบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ (๑) การรักษาศีลอุโบสถศีลตามวันอุโบสถ และ (๒) การรักษาศีลอุโบสถศีล ตามความประพฤติกุศลของผู้รักษา ดังนี้

๒.๓.๑ การรักษาศีลอุโบสถศีล ตามวันอุโบสถ

อุโบสถศีล เป็นกาลยุคพรหมจรรย์ คือ เป็นพรตที่จะต้องรักษาในวันมีกำหนด รักษาวันอื่น จากวันที่กำหนดไม่จัดเป็นอุโบสถศีล แม้จะได้รักษาปฏิบัติโดยเคร่งครัด อย่างไรก็ตามก็ไม่ชื่อว่ารักษาศีลอุโบสถศีล เพราะไม่ได้รักษาในวันที่กำหนดไว้ นั้น ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาได้

^{๔๖}วิ.ม. (ไทย) ๔/๒๒๒/๒๓๖.

กล่าวถึงการรักษาอุโบสถศีลตามวันอุโบสถ ว่ามี ๓ อย่าง ในมังคลัตถที่ปนี แปล เล่ม ๓ ได้กล่าวถึง การรักษาอุโบสถศีล ว่ามี ๒ อย่างคือ ปกติอุโบสถ และ ปุจฉาครอุโบสถ ส่วนในอรรถกถาราชสูตร กล่าวถึงการรักษาอุโบสถศีลว่ามี ๓ อย่าง ปกติอุโบสถ, ปุจฉาครอุโบสถ, และปฎิหาริยอุโบสถ , ในที่นี้จะถือตามคัมภีร์พระพุทธศาสนาและอรรถกถาราชสูตร มี ๓ อย่าง ได้แก่ (๑) ปกติอุโบสถ (๒) ปุจฉาครอุโบสถ (๓) และปฎิหาริยอุโบสถ มีรายละเอียด ดังนี้

๑) **ปกติอุโบสถ** หมายถึง อุโบสถศีลที่รักษาตามปกติชั่ววันหนึ่งกับคืนหนึ่ง วันที่กำหนดให้เป็นวันที่รักษาอุโบสถเป็นปกติกำหนดเอาวันพระ ขึ้น-แรม วัน ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ ดังหลักฐานที่ปรากฏในวินัยปิฎกมหาวรรค^{๔๗} วันที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรง กำหนดให้ภิกษุประชุมกันในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ “วันอุโบสถ” ในวันนี้ทรงอนุญาตให้ ภิกษุสวดพระปาติโมกข์และแสดงธรรมเทศนาด้วย ทำให้มีประชาชนผู้สนใจมาฟังพระธรรม เทศนาจำนวนมาก วันอุโบสถนี้จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “วันธัมมัสสวนะ” แปลว่า วันสำหรับ ฟังธรรมเทศนา หรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “วันพระ” แปลว่า วันดี วันประเสริฐ ก็วันอุโบสถนี้ อุบาสกทั้งหลายที่เป็นคฤหัสถ์ และพระอริยาสาวกพากันสมาทานอุโบสถศีล อยู่จำอุโบสถศีล^{๔๘} กล่าวถึงท้าวมหาหาราชทั้ง ๔ เทียวตรวจดูโลกว่าในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่เกื้อกูลมารดา เกื้อกูลบิดา เกื้อกูลสมณะ เกื้อกูลพราหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในสกุล อยู่จำอุโบสถศีล^{๔๙} อยู่จำปุจฉาครอุโบสถศีล ทำบุญกันอยู่ มีอยู่มากหรือน้อย ดังนั้นปกติอุโบสถศีล ก็คือวันที่รักษากันเฉพาะวันที่ กำหนดไว้ ในครั้งพุทธกาล กล่าวถึงวันรักษาอุโบสถไว้ ๘ วัน ในชุลหปัฏฐ^{๕๐} ๔ วัน คือ วันขึ้น ๕ ค่ำ วันขึ้น ๘ ค่ำ วันขึ้น ๑๔ ค่ำ และวันขึ้น ๑๕ ค่ำ ในกาฬปัฏฐ^{๕๑} ก็ ๔ วัน คือวันแรม ๕ ค่ำ วันแรม ๘ ค่ำ วันแรม ๑๔ ค่ำ วันแรม ๑๕ ค่ำ ในกรณีเดือนขาด^{๕๒} วัน ๕ ค่ำ มิได้มีในบาลีก็จริง แต่วันนั้นก็ ควรถือเอาด้วย เพราะเป็นวันพระธรรมสังคาคห (พระผู้ร่วมทำสังคายนาครั้งที่ ๑) ทั้งหมดตั้งไว้^{๕๓} ในปัจจุบันวัน ๕ ค่ำ ไม่เป็นที่นิยม ปกติอุโบสถศีลนิยมรักษาเฉพาะในวัน ขึ้น – แรม ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ หรือแรม ๑๕ ค่ำ ในเดือนขาด คือ ๑ เดือน มี ๔ วัน

^{๔๗}ดูรายละเอียดใน วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๓๒/๒๐๗-๒๐๙.

^{๔๘}ดูรายละเอียดใน องฺติก. (ไทย) ๒๐/๓๘/๑๕๕-๑๕๖.

^{๔๙}อยู่จำอุโบสถ หมายถึง อริยฐานอยู่จำอุโบสถ คือ ศีล ๘ เดือนละ ๘ ครั้ง (องฺติก.อ. (ไทย) ๒/ ๓๘/๑๓๗).

^{๕๐}ชุลหปัฏฐ เป็นชีกขา,ชีกสว่าง หมายถึง ข้างขึ้น หรือเรียกอีกอย่างว่า สุกคปัฏฐ

^{๕๑}ชุลหปัฏฐ เป็นชีกมืด หมายถึง ข้างแรม หรือเรียกอีกอย่างว่า กัณหปัฏฐ.

^{๕๒}มจฺก. (ไทย) ๓/๑๐๓/๑๒๓.

^{๕๓}มจฺก. (ไทย) ๓/๑๑๐/๑๒๘.

๒) ปฏิชาครอุโบสถ คือ อุโบสถศีลของผู้ตื่นอยู่ (คือผู้กระตือรือร้นในในกุศลไม่หลับไหลด้วยความประมาท) ตั้งใจมั่น คืออุโบสถศีลที่รักษาครั้งละ ๓ วัน โดยถือเอาวันที่กำหนดไว้ในปกติอุโบสถศีลเป็นหลักแล้วเพิ่มรักษาก่อนกำหนด ๑ วัน เรียกว่า วันรับ และหลังวันกำหนดอีก ๑ วัน เรียกว่า วันส่ง เช่น วัน ๘ ค่ำ เป็นรักษาปกติอุโบสถศีล ผู้ที่จะรักษาปฏิชาครอุโบสถศีลก็เริ่มรักษาตั้งแต่วันขึ้น – แรม ๗ ค่ำ ไปสิ้นสุดเอาวัน ๕ ค่ำ คือ รักษาในวันขึ้น – แรม ๗ ค่ำ ๘ ค่ำ และ ๕ ค่ำ เป็น ๓ วัน ๓ ค่ำ ดังหลักฐานปรากฏในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต^{๕๔} ว่าด้วยทำวามหาราชทั้ง ๔ ปฏิชาครอุโบสถ หมายถึง การรักษาอุโบสถศีล ในวันรับและวันส่ง วันรับคือวัน ๔ ค่ำ, วัน ๗ ค่ำ และวัน ๑๓ ค่ำ สำหรับเดือนขาด หรือวัน ๑๔ ค่ำ สำหรับเดือนเต็ม วันส่ง คือ วัน ๖ ค่ำ ๕ ค่ำ และวัน ๑ ค่ำ ในมังคลัตถปิณี ครั้งพุทธกาลได้กล่าวถึงวันรักษาปฏิชาครอุโบสถไว้ ๑๑ วัน ใน ขุณ्हปักษ์ ๕ วัน คือ วัน ๔ ค่ำ วัน ๖ ค่ำ วัน ๗ ค่ำ วัน ๕ ค่ำ วัน ๑๓ ค่ำ ในกาฬปักษ์ ๖ วัน คือ วัน ๑ ค่ำ วัน ๔ ค่ำ วัน ๖ ค่ำ วัน ๗ ค่ำ วัน ๕ ค่ำ วัน ๑๒ ค่ำ หรือ วัน ๑๓ ค่ำ นับเป็น ๑๑ ในวันเดือนขาด ๑๐ วันในวันเดือนเต็ม ซึ่งวันอื่นจากวันเหล่านี้ไม่จัดเป็นกาลแห่งอุโบสถศีล^{๕๕} เพื่อปฏิเสธความเห็นที่ว่ารักษาอุโบสถวันไหนก็ได้

๓) ปฏิหารียอุโบสถ เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า นิพัทธอุโบสถ^{๕๖} คือ อุโบสถที่รักษากันเป็นประจำทุกวันตลอดพรรษา ๓ เดือน ถ้าไม่อาจรักษาได้ตลอด ๓ เดือน ก็รักษาให้ได้ ๑ เดือนหลังจากออกพรรษาแล้ว คือรักษาในเขตการแสวงหาภุณของภิกษุที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้ตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ถ้ายังไม่อาจรักษาได้ตลอด ๑ เดือน ก็ให้รักษาเพียงครั้งละครั้งเดือนหลังจากออกพรรษาแล้ว คือตั้งแต่แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ถึงแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๑ ทั้ง ๓ อย่างนี้เรียกว่า ปาฏิหาริยปักษ์อุโบสถ^{๕๗}

นอกจากนี้สำหรับผู้เข้าจำอุโบสถศีลซึ่งประกอบด้วยองค์ ๘ ทุกวัน ๑๔ ค่ำ วัน ๑๕ ค่ำ และวัน ๘ ค่ำแห่งปักษ์ และตลอดปาฏิหาริยปักษ์ ไว้ในวิมานวัตถุ หลายเรื่อง เช่น (๑) อุตตราวิมาน (๒) ภัททิติกาวิมาน (๓) โสณทินนาวิมาน (๔) อุโปสถวิมาน (๕) สุนิทธาวิมาน และ (๖) สุทินนาวิมาน จะเห็นว่าในรายละเอียดเกี่ยวกับอุโบสถ ๒ ประเภทหลังนี้ (ปฏิชาครอุโบสถ และปาฏิหาริยอุโบสถ) คัมภีร์ต่าง ๆ ยังแสดงให้เห็นแตกต่างไม่ลงกัน เช่น อรรถกถาฆนทเวสสุตโร ได้อธิบายวันรับวันส่ง ซึ่งเป็นปฏิชาครอุโบสถตามอรรถกถาราชสูตร ว่าเป็นปาฏิหาริยอุโบสถโดยมิได้

^{๕๔}ดูรายละเอียดใน อง.ติ.ก. (ไทย) ๒๐/๓๘/๑๕๕-๑๕๖.

^{๕๕}ม.จ.ก. (ไทย) ๓/๑๐๓/๑๒๓.

^{๕๖}อง.ติ.ก.อ. (ไทย) ๑/๓/๑๖๖.

^{๕๗}ดูรายละเอียดใน อง.ติ.ก. (ไทย) ๒๐/๓๘/๑๕๗.

กล่าวถึงปฐชาครอุโบสถ และอรรถกถาสูตรวิมาน^{๕๔}ก็อธิบายวันรับวันส่ง ซึ่งเป็นปฐชาครอุโบสถตามอรรถกถาราชสูตรว่าเป็นปาฏิหาริย์อุโบสถโดยมิได้กล่าวถึงปฐชาครอุโบสถเช่นกัน ส่วนอรรถกถาธรรมมิกสูตร^{๕๕}อธิบายตามอรรถกถาราชสูตรสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าครั้งทรงแสดงองค์แห่งอุโบสถแล้ว ทรงแสดงกาลแห่งปาฏิหาริย์ปักษ์อุโบสถ ว่าเป็นการเข้าจำอุโบสถศีลในระยะเวลา ๕ เดือนเหล่านี้ คือ (อาสาฬหะ) เดือน ๘ ต้นไถวันเข้าพรรษา ๑ เดือนในพรรษา และเดือน ๑๒ ท่านเรียกว่าปาฏิหาริย์ปักษ์ อาจารย์พวกอื่นกล่าวว่าปาฏิหาริย์ปักษ์ มี ๑ เดือนเท่านั้น คือ เดือน ๘ เดือน ๑๒ และเดือน ๔ อาจารย์ อีกพวกหนึ่งกล่าวว่ามี ๔ วัน คือ ๑๓ ค่ำ ๑ ค่ำ ๗ ค่ำ และ ๙ ค่ำ ในทุกๆ ปักษ์โดยวันก่อนละวันหลังของอุโบสถศีลแห่งปักษ์ หากพอใจอย่างนั้น เพราะแท้จริงแล้วจะรักษาอุโบสถศีลในวันใด ๆ ผู้มีใจเลื่อมใส ปาฏิหาริย์ปักษ์ เข้าถึงองค์ ๘ ไม่เว้นแม้แต่วันเดียว ทำให้สมบูรณ์ บริบูรณ์ด้วยดี เป็นบุญเป็นประโยชน์ทั้งนั้น แต่ถ้าวินิจฉัยได้ในวันตามนิยมก็จะสมควรกว่า^{๕๖}แต่มีกัลลิตกปิณี^{๕๗}แย้งว่า เป็นความเห็นที่ไม่เหมาะสม เพราะจะทำให้วันที่บัญญัติกำหนดไว้ไว้ประโยชน์ ความจริงอุโบสถเป็นกิจที่จะพึงทำในวันที่กำหนดไว้เท่านั้น เนื่องจากเป็นวันบัญญัติรู้กันคืออยู่แล้ว และเป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงประกาศด้วยพระองค์เองอย่างทีนางอุตตรา เทพธิดา เล่าความดีที่ตนเคยทำสมัยเป็นมนุษย์ให้พระโมคคัลลานะฟังว่า “เมื่อดิฉันยังครองเรือนอยู่ ดิฉันมิได้มีความริษยา ไม่มีความตระหนี่ ดิฉันมีนิสัยไม่มักโกรธ ประพฤติตามคำสั่งสามี และไม่ประมาทในการรักษาศีลอุโบสถเป็นนิตย์ ดิฉันเข้าจำอุโบสถศีลซึ่งประกอบด้วยองค์ ๘ ทุกวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำแห่งปักษ์ และตลอด ปาฏิหาริย์ปักษ์”^{๕๘} พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุ และอุบาสกทั้งหลายว่า “บัณฑิตทั้งหลายกล่าวอุโบสถมืองค์ ๘ ประการนี้ว่าอันพระพุทธเจ้าผู้ถึงที่สุดแห่งทุกข์ ทรงประกาศไว้แล้วแต่นั้นสาวกผู้มีใจเลื่อมใสแล้ว พึงเข้าจำอุโบสถศีลมืองค์ ๘ ให้บริบูรณ์ดีตลอด วัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำแห่งปักษ์ และตลอด ปาฏิหาริย์ปักษ์”^{๕๙}

สรุปได้ว่า การรักษาศีลอุโบสถแบบปกติอุโบสถนั้น เป็นการรักษาศีลตามปกติเพียงวันหนึ่งคืนหนึ่งเท่านั้น และเดือนหนึ่งมี ๓ ครั้ง คือวันขึ้น-แรม ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ หรือแรม ๑๔ ค่ำ ในเดือนขาดการรักษาศีลอุโบสถศีลแบบ ปฐชาครอุโบสถ เป็นการรักษาศีลอุโบสถที่พิเศษขึ้นไปอีกกว่า

^{๕๔} พ.วิ.อ. (ไทย) ๒/๑/๑๐๗.

^{๕๕} พ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๖/๓๗๕.

^{๕๖} สุ.อ. (ไทย) ๑/๖/๓๗๕.

^{๕๗} มงฺกล. (ไทย) ๓/๑๐๘/๑๒๖.

^{๕๘} พ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๒๕/๒๒.

^{๕๙} พ.สุ.อ. (ไทย) ๑/๖/๓๖๑-๓๖๒.

ปกติ คือคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน รักษาอุโบสถศีลตามปกติไม่เพียงพอ ปราธมนจะทำบุญกุศลให้ยิ่งขึ้น แต่ยังไม่สามารถจะบวชเป็นพระหรือภิกษุณีได้โดยเด็ดขาด เพราะยังต้องกังวลด้วยการหาเลี้ยงครอบครัว กังวลด้วยทรัพย์สมบัติ แต่ปราธมนจะบำเพ็ญบุญกุศลให้ยิ่งขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ตามปกติ จึงรักษาอุโบสถศีลในวันปกติให้บริสุทธิ์บริบูรณ์แท้จริง จึงเพิ่มวันอุโบสถศีลให้มากขึ้นกว่าวันปกติ เป็น ๓ วัน เรียกว่า วันรับวันส่ง คือ เพิ่ม วันรับ หน้าวันปกติ และเพิ่มวันส่ง หลังวันปกติ แบบปกติอุโบสถ คือการรักษาอุโบสถศีล วันหนึ่งกับคืนหนึ่ง ในวันที่กำหนด คือ วันพระขึ้น-แรม วัน ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ การรักษาอุโบสถศีลเป็นหลัก แล้วเพิ่มรักษาก่อนกำหนด ๑ วัน เรียกว่า วันรับ และหลังวันกำหนดอีก ๑ วัน เรียกว่าวันส่ง การรักษาอุโบสถศีล แบบปาฏิหาริย์ ปักข์อุโบสถ คือ อุโบสถศีลที่รักษากันเป็นประจำทุกวันตลอดพรรษา ๓ เดือน ถ้าไม่อาจรักษาไว้ตลอด ๓ เดือน ก็รักษาให้ตลอด ๑ เดือน หลังจากออกพรรษาแล้ว ก็รักษาในเขตแสงหากฐินของภิกษุ ถ้ายังไม่อาจรักษาได้ตลอด ๑ เดือน ก็ให้รักษาเพียงครั้งละครั้งเดือนหลังจากออกพรรษาแล้ว รักษาอุโบสถในวันใดๆ ผู้มีใจเลื่อมใส ปาฏิหาริย์ปักข์เข้าถึงองค์ ๘ ไม่เว้นแม้แต่วันเดียว การรักษาอุโบสถเป็นกิจที่จะพึงทำในวันที่กำหนดไว้เท่านั้น ในวันอื่นนอกจากวันที่พระพุทธรูปเจ้ากำหนดไม่เรียกว่าอุโบสถ เรียกว่าศีล ๘ และการเข้าจำอุโบสถศีลประกอบด้วยองค์ ๘ ด้วยความเลื่อมใส ทำให้สมบูรณ์ บริบูรณ์ด้วยดี เป็นบุญเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

๒.๓.๒ การรักษาอุโบสถศีล ตามความประพฤติของผู้รักษา

ผู้เข้าจำอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ เหมือนกันอาจได้รับผลต่างกัน เพราะมีความประพฤติในการรักษายิ่งหย่อนต่างกัน ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงประเภทของผู้รักษาอุโบสถศีลแก่นางวิสาขาว่ามีอยู่ ๓ ประการ ได้แก่

๑) โคपालอุโบสถ หมายถึง การรักษาอุโบสถศีลของบุคคลผู้รักษาเหมือนคนรับจ้างเลี้ยงโค คือ เมื่อสมათานอุโบสถศีลแล้ว ก็ปล่อยใจให้คิดเรื่องของความโลภ ความต้องการอยากได้สิ่งโน้นสิ่งนี้มาบำรุงบำเรอตน ไม่คิดทำความดีให้เกิดขึ้น ไม่คิดอะไรกับคนที่รับจ้างเลี้ยงโค เมื่อถึงเวลาเช้าก็ไปรับโคมาเลี้ยง เช็นก็นำโคมาส่งเจ้าของแล้วรับเอาค่าจ้างกลับบ้านแล้วก็คิดแต่ว่าวันพรุ่งนี้จะพาโคไปหากินหญ้ากินน้ำที่ไหน คนรับจ้างไม่ได้รับประโยชน์อะไรจากโค มีน้ำนมโคเป็นต้น ผู้รักษาโคपालอุโบสถก็เช่นกัน ไม่ได้รับประโยชน์จากการรักษาอุโบสถศีลที่ตนรักษาเลย ให้วันคืนล่วงไปด้วยใจประกอบด้วยความโลภ ด้วยอภิชฌาความเพ่งเล็งอยากได้ในของผู้อื่น อย่างนี้เรียกว่า โคपालอุโบสถ การรักษาอุโบสถศีลแบบโคपालอุโบสถนี้ย่อมไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก ไม่มีความรุ่งเรืองมาก ไม่แผ่ไพศาลมาก

๒) **นิคัณฐอุโบสถ** หมายถึง การรักษากุโบสถศีลของนักบวชนอกศาสนา ชื่อว่า นิครนถ์ กล่าวคือ ในวันอุโบสถ นักบวช นิครนถ์ จะแนะนำสั่งสอนสาวกของตนว่า ในทิศทั้ง ๔ คือ ทิศตะวันออก ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ทิศใต้ อยู่เลย ๑๐๐ โยชน์ออกไป ให้ฆ่าสัตว์ได้ ไม่ห้าม แต่เขตภายในร้อยโยชน์เข้ามาห้ามฆ่าเด็ดขาด หมายความว่า ให้ฆ่าสัตว์ได้บ้างแห่ง บางแห่งฆ่าไม่ได้ การสอนแบบนี้เป็นการขาดความเมตตากรุณ คือ เอ็นดูในสัตว์บางพวก เลือกปฏิบัติ ไม่เสมอภาค นอกจากนี้ในวันอุโบสถศีล พวกนิครนถ์ยังชักชวนสาวกของตนให้ทิ้งเสื้อผ้า ให้ประพฤติเปลือยกาย ให้ละทิ้งทุกอย่าง สอนให้พูดว่าข้าไม่เกี่ยวข้องกับอะไรกับใครที่ไหนมีตัวคนเดียว ทั้งๆที่พ่อแม่พี่น้อง ข้าหาสภบริวารก็มีอยู่ รู้อยู่ พวกเขามีความเป็นอยู่อย่างผู้ทูลศีล สอนให้มุสาวาท พอล่วงราตรีนั่นไปการบริโภคของพวกเขาเป็นแบบที่เจ้าของไม่ได้ให้เป็นอนินนาทานอุโบสถศีลแบบนี้จึงเป็นอุโบสถศีลที่ไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก ไม่มีความรุ่งเรืองมาก ไม่แผ่ไพศาลมาก

๓) **อริยอุโบสถศีล** หมายถึง การรักษากุโบสถศีลด้วยการทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้ว การทำจิตที่เศร้าหมองให้ผ่องแผ้วมีได้ด้วยเพียร ๕ ประการ คือ

(๑) อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ผู้รักษากุโบสถศีล ระลึกถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า “พระผู้มีพระภาคพระองค์นี้เป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบ ถึงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ ทรงเป็นพระสุคต ทรงรู้แจ้งโลก เป็นสารถีฝึกผู้ที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นพระพุทธรเจ้า เป็นพระผู้มีพระภาค” เมื่อผู้คนรักษากุโบสถศีลระลึกถึงสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่อย่างนี้ จิตย่อมผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละความเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้ “อริยสาวกนี้เรียกว่า รักษาพรหมอุโบสถศีล อยู่ร่วมกับพรหม ปราภพรหม จิตที่เศร้าหมองย่อมผ่องแผ้วด้วยความเพียรอย่างนี้”

(๒) อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ผู้รักษากุโบสถศีล ระลึกถึงพระธรรมว่า “พระธรรมเป็นธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ดีแล้ว ผู้ปฏิบัติจะพึงเห็นได้ด้วยตน ไม่ประกอบด้วยกาล”^{๖๔} ควรเรียกให้มาดู ควรน้อมเข้ามาใส่ตน อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน” เมื่อระลึกถึงพระธรรมอยู่ จิตย่อมผ่องใส เกิดความปราโมทย์ ละความเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้ อริยสาวกนี้เรียกว่า

^{๖๔} เครื่องเศร้าหมองแห่งจิต หมายถึง นิวรณ์ ๕ ประการ คือ กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิตตะ อุทธัจจกุกกุจ และวิจิจจนา (องคิก.อ. (บาลี) ๒/๗๑/๒๑๗).

^{๖๕} ไม่ประกอบด้วยกาล หมายถึง ให้ผลไม่จำกัดกาล ไม่จำกัดด้วยกาล ให้ผลแก่ผู้ปฏิบัติทุกเวลาทุกโอกาส บรรลุเมื่อใดก็ได้รับผลเมื่อนั้น ดูรายละเอียดใน องคิก.อ. (บาลี) ๒/๕๔/๑๕๘.

ชื่อว่า รักษาธรรมะอุโบสถศีล^{๖๖} อยู่ร่วมกับธรรม ปราภนาโลกุตตรธรรม จิตที่เศร้าหมองย่อมผ่อนคลายด้วยความเพียรอย่างนี้

(๓) อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ผู้รักษาอุโบสถศีลระลึกถึงคุณพระสงฆ์ว่า “พระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติตรง ปฏิบัติถูกทาง ปฏิบัติสมควร ได้แก่ อริยบุคคล ๔ คู่ คือ ๘ บุคคลพระสงฆ์สาวกของพระผู้มีพระภาคเป็นผู้ควรแก่ของที่นำมาถวาย ควรแก่ของต้อนรับ ควรแก่ทักษิณ ควรแก่การทำอัญชลีเป็นนानุญอันยอดเยี่ยมของโลก” เมื่อระลึกถึงพระสงฆ์อยู่ จิตย่อมผ่อนคลาย เกิดความปราโมทย์และความเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้ อริยสาวกนี้เรียกว่า รักษาสังฆอุโบสถศีล^{๖๗}

(๔) อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ผู้รักษาอุโบสถศีลระลึกถึงศีลของตนที่ไม่ขาด ไม่หยาบ ไม่ด่าง ไม่พร้อย ไม่เป็นไทแก่ตัว ผู้รู้สรรเสริญและทักขิณครอบงำเป็นไปเพื่อสมาธิ เมื่อระลึกถึงศีลอยู่ จิตย่อมผ่อนคลาย เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตใจเสีย เรียกว่า รักษาศีลอุโบสถ อยู่ร่วมกับศีล และเพราะปราภนาศีล จิตของเธอจึงผ่อนคลาย เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้

(๕) อริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ผู้รักษาศีลอุโบสถระลึกถึงเทวดาว่า เทวดาชั้นจาตุมหาราช, ชั้นดาวดึงส์, ชั้นยามา, ชั้นดุสิต, ชั้นนิมมานรดี, ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี, เทวดาที่นับเนื่องในหมู่พรหม เทวดาชั้นที่สูงขึ้นไปกว่านั้นมีอยู่ เทวดาเหล่านั้นประกอบด้วยศรัทธา ศีล สุตะการสดับฟัง จาคะการบริจาค และปัญญา เช่นใด ตายจากภพนี้แล้วจึงไปเกิดเป็นเทวดาชั้นนั้นๆ แม้ศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา เช่นนั้นของเราก็มีอยู่ เมื่อระลึกถึงศรัทธา ศีล สุตะ จาคะ และปัญญา ทั้งของตนและเทวดาเหล่านั้นอยู่จิตย่อมผ่อนคลาย เกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้ เรียกว่ารักษาเทวดาอุโบสถ อยู่ร่วมกับเทวดา จิตย่อมผ่อนคลายเกิดความปราโมทย์ ละเครื่องเศร้าหมองแห่งจิตเสียได้ อริยสาวกนี้ย่อมเห็นประจักษ์ว่า แม้พระอรหันต์ทั้งหลายละเว้นจากการฆ่าสัตว์, ละเว้นจากการลักทรัพย์, ละเว้นพฤติกรรมอันเป็นฆ่าศึกต่อพรหมจรรย์, ละเว้นจากการพูดเท็จ, ละเว้นจากการเสพของมีนเมาคือสุราเมรัย^{๖๘} อันเป็นเหตุแห่งความประมาท, เว้นขาดจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล, เว้นขาดจากฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคม

^{๖๖} วัตรอุโบสถ หมายถึง อุโบสถที่รักษาปารภโลกุตตรธรรม ๘ ประการ คือ มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑ ดูรายละเอียดใน อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๓๑/๒๑๘.

^{๖๗} สังฆอุโบสถ หมายถึง อุโบสถที่รักษาปารภอริยบุคคล ๘ พวก, อง.ติก.อ. (บาลี) ๒/๓๑/๒๑๘.

^{๖๘} สุราและเมรัย หมายถึง สุรา ๕ อย่าง คือ (๑) สุราแป้ง (๒) สุราขนม (๓) สุราข้าวสุก (๔) สุราได้เชื้อ (๕) สุราผสมเครื่อง และเมรัย ๕ อย่าง คือ (๑) เครื่องดองดอกไม้ (๒) เครื่องดองผลไม้ (๓) เครื่องดองน้ำอ้อย (๔) เครื่องดองน้ำผึ้ง (๕) เครื่องดองผสมเครื่องปรุง (พ.พ.อ. (บาลี) ๑๓-๑๘.

ดนตรีการดูการละเล่นอันเป็นข้าศึกแก่กุศล และเว้นขาดจากการตัดทรงประดับตกแต่งร่างกายด้วยดอกไม้ ของหอม และเครื่องประพินพิวอันเป็นลักษณะแห่งการแต่งตัว, เว้นขาดจากการที่นอนสูง และที่นอนใหญ่, และรักษาอุโบสถอยู่ตลอดวันหนึ่งและคืนหนึ่งอริยอุโบสถเป็นอย่างนี้ อริยอุโบสถนี้ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก มีความแผ่ไพศาลมากอย่างนี้^{๖๕}

สรุปได้ว่าอุโบสถศีล ๓ ประการดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่นางวิสาขามหาอุบาสิกาผู้รักษากุโบสถศีลเป็นประจำ เพื่อให้ทราบว่า อุโบสถศีลของพระพุทธศาสนา ๓ ประการนั้นสำคัญอย่างไร โคปาลอุโบสถ เป็นการรักษากุโบสถที่ปฏิบัติอย่างคนเลี้ยงโค จิตประกอบไปด้วยโลภะ ทนรักษาศีลไม่ให้ขาดเพียงให้พ้นไปวันหนึ่งกับคืนหนึ่ง ไม่ได้ใส่ใจที่จะฝึกรบมตน ไม่ชวนชวนในการบำเพ็ญกุศล นิคคฐอุโบสถ คือการรักษากุโบสถที่ปฏิบัติอย่างพวกนิครนถ์มีความเป็นอยู่อย่างผู้ทุศีล มุสาวาท พอล่วงราตรีวันอุโบสถนั้นแล้วการบริโภคของพวกเขาเป็นแบบที่เจ้าของไม่ได้ให้เป็นอนินนาทาน ดังนั้นโคปาลอุโบสถก็ดี นิคคฐอุโบสถก็ดี เป็นอุโบสถนอกพระพุทธศาสนา ไม่ใช่พุทธประสงค์ เป็นอุโบสถที่ผู้เข้าจำแล้วจิตเศร้าหมอง จิตมีความวิตกว่าจะไม่บริสุทธิ์ ย่อมไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มาก ไม่มีความรุ่งเรืองมาก ไม่แผ่ไพศาลมาก ส่วนอริยอุโบสถเป็นการรักษากุโบสถแบบพระอริยะ และพระอรหันต์ทั้งหลาย ผู้เข้าจำแล้วมีจิตบริสุทธิ์ ไม่มีความกังวล ไม่มีปติโพธิในสิ่งใด จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก มีความแผ่ไพศาลมากนั่นเอง

๒.๔ วิธีการรักษากุโบสถศีล

วิธีการรักษากุโบสถศีลที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทได้กล่าวถึงขั้นตอนแนวทาง และระเบียบการปฏิบัติไว้ชัดเจน และสามารถนำมาปฏิบัติได้เป็นอย่างดี ดังต่อไปนี้

๒.๔.๑ การเข้าจำอุโบสถศีล

อรรถกถาอุโบสถสูตร^{๖๖} ได้กล่าวถึงการเข้าจำรักษากุโบสถศีลว่าบุคคลผู้จะเข้าจำรักษากุโบสถศีลนั้นพึงตั้งใจว่าพรุ่งนี้เราจักรักษากุโบสถศีล ควรเตรียมตัวให้พร้อมด้วยการจัดเตรียมอาหารให้พร้อมสำหรับวันอุโบสถศีล และตรวจตราการงานให้เรียบร้อยเสียแต่วันนี้ การงานอะไรที่ควรตั้งคนที่บ้านไว้ว่าอย่างไร ก็ให้มอบหมายเสียให้เรียบร้อย เมื่อเข้าจำรักษากุโบสถศีลไม่ควรจัดแจงการงานที่เป็นการกระทำที่เบียดเบียนผู้อื่นเดือดร้อน ผู้เข้าจำรักษากุโบสถศีล พึงปลด

^{๖๕}ดูรายละเอียดใน อง. ตัก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๒๘๐-๒๘๘.

^{๖๖}มก. (ไทย) ๓/๑๒๕-๑๓๐/๑๔๐-๑๔๑.

เปลื้องปลีโพธิ์^{๑๑} คือ ความกังวลห่วงใยต่าง ๆ ออกไปเสีย ในวันอุโบสถผู้รักษามุขโบสถ์พึงทำการกำหนดกาลว่า “เราจักรักษามุขโบสถ์ตลอดวันนี้และคืนนี้” แล้วเปล่งวาจาสมათานองค์อุโบสถศีล ๘ ประการ ในสำนักของภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกา แต่เข้าประตู หากรู้บาป ก็พึงเปล่งวาจาสมათานด้วยภาษาบาลี ส่วนผู้ไม่รู้ภาษาบาลี ควรอธิฐานว่า “ข้าพเจ้าอธิฐานอุโบสถศีลที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว”(พุทธปณฺณตฺตํ อุโปสถํ อธิญฺฐามิ) ผู้สมათานรักษามุขโบสถ์ควรรับประทานอาหารแต่เช้า ไม่ควรทำกิจใด ๆ อย่างอื่น ไม่ควรปล่อยเวลาให้ล่วงไปควรทำกรรมนบอายุของตนว่าสิ้นไปเท่าใด และพึงระลึกถึงความตายเป็นอารมณ์ เมื่อบริโภคอาหารก็ควรบริโภคเหมือนภิกษุผู้มีกัฏฐเป็นประจำ แล้วไปสู่วิหารหรือวัด เพื่อฟังธรรม สนทนาธรรมหรือมนสิการบรรดาอารมณ์ ๓๘ อารมณ์ อย่างใดอย่างหนึ่ง (แต่ในปัจจุบัน เป็นบริกรรมอาการ ๓๒ มี ขณ, ผม, เล็บ, ฟัน, หน้าง,...เป็นต้น) ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสกับนางวิสาขา ว่า “วิสาขาเธอมาจากที่ไหนแต่ยังเขววชเขี้ยว” นางวิสาขากราบทูลว่า ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ วันนี้หม่อมฉันจะรักษามุขโบสถ์ศีล”^{๑๒}ในฎีกามุขโบสถ์สูตรว่าผู้รักษามุขโบสถ์พึงทำการกำหนดว่า เราจักรักษามุขโบสถ์ตลอดคืนนี้และตลอดวันนี้ แล้วทำโดยรวมกันด้วยอำนาจองค์อุโบสถศีลว่า “ข้าพเจ้าสมათานอุโบสถศีลอันมีสิกขาบท ๘” แล้วทำการเปล่งวาจาคำอาราธนาอุโบสถศีล

ก. คำอาราธนาอุโบสถศีลว่า

มะยัง ภันเต ติสระเณนะ สะหะ อัญฺจันตะมะนฺนาคะตัง อุโปสะถัง ยาจามะ
 ทุติยัมปิ มะยัง ภันเต ติสระเณนะ สะหะ อัญฺจันตะมะนฺนาคะตัง อุโปสะถัง ยาจามะ
 ตะติยัมปิ มะยัง ภันเต ติสระเณนะ สะหะ อัญฺจันตะมะนฺนาคะตัง อุโปสะถัง ยาจามะ
 ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขออาราธนาอุโบสถศีล อันประกอบด้วยองค์ ๘
 พร้อมด้วยไตรสรณะ

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขออาราธนาอุโบสถศีล อันประกอบด้วยองค์ ๘
 พร้อมด้วยไตรสรณะ แม้ครั้งที่ ๒

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขออาราธนาอุโบสถศีล อันประกอบด้วยองค์ ๘
 พร้อมด้วยไตรสรณะ แม้ครั้งที่ ๒

(ถ้าอาราธนาคนเดียว ให้เปลี่ยน มะยัง เป็น อะหัง และ ยาจามะเป็น ยาจามิ)

ข. คำอาราธนาศีล ๘ : ซึ่งแตกต่างจากอุโบสถศีลดังนี้

^{๑๑}สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร), วิสุทธิมรรค, แปลและเรียบเรียง.
 (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๓), หน้า ๑๔๑.

^{๑๒}องฺ ติก. (ไทย) ๒๐/๗๑/๒๗๕.

มะยัง ภันเต ติสระเณนะ สะหะ อัญญะ สีลานิ ยาจามะ

ทุติยัมปิ มะยัง ภันเต ติสระเณนะ สะหะ อัญญะ สีลานิ ยาจามะ

ตะติยัมปิ มะยัง ภันเต ติสระเณนะ สะหะ อัญญะ สีลานิ ยาจามะ

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขออาราธนาศีล ๘ พร้อมด้วยไตรสรณะ

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขออาราธนาศีล ๘ พร้อมด้วยไตรสรณะ แม้ครั้งที่ ๒

ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลาย ขออาราธนาศีล ๘ พร้อมด้วยไตรสรณะ แม้ครั้งที่ ๒

สมาทานอุโบสถศีล ๘ เฉพาะองค์ตามบาลีอย่างนี้ว่า

๑) ปาณาติปาตา เวรมณีสิกขาปทํ สมาธิยามิ.

๒) อทินฺนาทานา เวรมณีสิกขาปทํ สมาธิยามิ.

๓) อพฺรหฺมจริยา เวรมณีสิกขาปทํ สมาธิยามิ.

๔) มุสาวาทา เวรมณีสิกขาปทํ สมาธิยามิ.

๕) สุราเมรยมชฺชปมาทญฺชานา เวรมณีสิกขาปทํ สมาธิยามิ.

๖) วิกาลโภชนา เวรมณีสิกขาปทํ สมาธิยามิ.

๗) นจฺจกิตฺวา ทิตฺวิสุทฺทสุสนา มาลาคนฺธวิเล ปน ธารณฺ มนฺตฺนวิภูสณฺญานา
เวรมณีสิกขาปทํ สมาธิยามิ.

๘) อุจฺจาสยณฺมหาสยนา เวรมณีสิกขาปทํ สมาธิยามิ.

อิมอญฺชํกสมนฺนาคตํ, พุทฺธปญฺญตตํ, อุโปสถํ, อิมญฺจรตฺตี, อิมญฺจ ทิวสํ, สมฺมเทว อภิ
ลกฺขิณํ สมาธิยามิ ถ้าไม่รู้ภาษาบาลี ก็สมาทานเป็นภาษาไทย ดังนี้^{๓๓}

(๑) ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนางดเว้นจากการฆ่าสัตว์

(๒) ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ งดเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้

(๓) ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือเจตนางดเว้นจากพฤติกรรมอันมิใช่

พรหมจรรย์

(๔) ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนางดเว้นจากการพูดเท็จ

(๕) ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท^{๓๔} คือเจตนางดเว้นจากการดื่มน้ำเมาคือสุราและ
เมรัยอันเป็นเหตุแห่งความประมาท

^{๓๓} พ.พ. (ไทย) ๒๕/๒/๓.

^{๓๔} อรรถกถาอธิบายว่า สุราและเมรัยเป็นของมีนเมา และมีสิ่งอื่นอีกที่เป็นของมีนเมา (ตทุกขเมา (สุราเมรัย) มทนิปญฺฐน มชฺช, ยํ วา ปนญฺญมฺปิ กิณฺณิ มทนิยํ) จึงอาจแปลตามนัยนี้ว่า ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือเจตนางดเว้นจากการดื่มสุราเมรัย และของมีนเมาอันเป็นเหตุแห่งความประมาท พ.พ.อ (ไทย) ๒/๑๘.

(๖) ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนางดเว้นการบริโภคอาหารในเวลา
วิกาล^{๗๕}

(๗) ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนางดเว้นจากการฟ้อนรำ ขับร้องบรรเลง
ดนตรี คุกรละเล่นอันเป็นข้าศึกต่อกุศล และเจตนางดเว้นจากการตัดทรงประดับตกแต่งร่างกาย
ด้วยดอกไม้ ของหอมและเครื่องลูบไล้ทุกชนิด

(๘) ข้าพเจ้าขอสมาทานสิกขาบท คือ เจตนางดเว้นจากการนั่งนอนบนที่นึ่งที่นอน
อันนุ่มและสูงใหญ่

หรือเมื่อไม่รู้ภาษาบาลี ก็พึงสมาทานเฉพาะองค์ด้วยภาษาของตน หรือด้วยอำนาจ
อธิษฐานโดยรวมว่า “ข้าพเจ้าอธิษฐานอุโบสถศีลที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แล้ว” เมื่อไม่มีผู้อื่น
ก็อธิษฐานเองก็ได้^{๗๖}

ค. บทวิเคราะห์ห้วงของอุโบสถศีล ๘ ประการโดยละเอียดดังนี้

องค์อุโบสถศีล

(หันตะ มะยัง อุโปสะถัมภูจันตะ ปัจจะเวกขณะปาฐัง ภาณามะ เส)

(องค์อุโบสถที่ ๑)

ยวาชีวัน อระหันโต, จำเดิมแต่ฉันจนตลอดชีวิต พระอรหันต์ทั้งหลาย,
ปาณาติปาตัง ปะหาเย, ท่านละการฆ่าสัตว์ที่มีชีวิตแล้ว,
ปาณาติปาตา ปะภูวิระตา, เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ที่มีชีวิตแล้ว,
นิหิตะทัณฑา นิหิตะสัตถา, ทิ้งเครื่องทรมานแล้ว, ทิ้งเครื่องศัสตราแล้ว,
ลัชชี ทะยาปันนา, มีความละอายแก่บาป, ถึงพร้อมแล้วด้วยความขวนขวายเพราะ
กรุณา,

สัพพะปาณะภูตะหิตานุกัมปิโน วิหะรันติ, เป็นผู้เฉยไม่ได้ในการถือถูลแก่สัตว์มีชีวิต
ทั้งปวง,

อะหัมปิหะระ อิมัญจะ รัตติง อิมัญจะ ทิวะสัง, แม้เราในวันนี้ ตลอดคืน ๑ วัน ๑ นี้,
ปาณาติปาตัง ปะหาเย, ก็ละการฆ่าสัตว์ที่มีชีวิตแล้ว,
ปาณาติปาตา ปะภูวิระโต (หญิงสาว ระดา), เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ที่มีชีวิตแล้ว,
นิหิตะทัณฑโ (หญิงสาว ทัณฑา) นิหิตะสัตถโ (หญิงสาว สัตถา), ทิ้งเครื่องทรมานแล้ว,
ทิ้งเครื่องศัสตราแล้ว,

ลัชชี (หญิงสาว ลัชชีนี) ทะยาปันโน (หญิงสาว ปันนา), มีความละอายแก่บาป, ถึง

^{๗๕}เวลาวิกาล ในที่นี้หมายถึง เวลาที่เลขเที่ยงวันไป ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๒/๒๓.

^{๗๖}มณฑล. (ไทย) ๓/๑๒๕/๑๔๐-๑๔๑.

พร้อมแล้วด้วยความขวนขวายเพราะกรุณา,

สัพพะปาณะภูตะหิตานุกัมปิโน (หญิงสาว กัมปิณี) วิหารามิ, เป็นผู้เฉยไม่ได้ในการ
เกื้อกูลแก่สัตว์มีชีวิตทั้งปวง,

อิมินาปิ อังเคนะ อะระหะตัง อะนุกะโรมิ, เราทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย, ด้วยองค์
แห่งอุโบสถแห่งนี้,

อุโปสะโก จะ เม อุปะวุตโก ภะวิสสะติ, และอุโบสถจักเป็นอันเราเข้าอยู่แล้ว,

(องค์อุโบสถที่ ๒)

ยาวะชีวัง อะระหันโต, จำเดิมแต่ต้นจนตลอดชีวิต พระอรหันต์ทั้งหลาย,

อะทินนาทานัง ปะหาเย, ท่านละการถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ให้แล้ว,

อะทินนาทานา ปะฏิวิระโต, เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ให้แล้ว,

ทินนาทายี ทินนะปาฎิกังขี, ถือเอาแต่สิ่งของที่เขาให้, มีความมุ่งหวังแต่สิ่งของที่เขา
ให้,

อะเถเนนะ สุจิฏเฐนะ อัตตะนา วิหารันติ, มีตนเป็นคนไม่ขโมย, มีตนเป็นคนสะอาด
เป็นอยู่,

อะหัมปิหะระ อิมัญจะ รัตติง อิมัญจะ ทิวะสัง, แม้เราในวันนี้ ตลอดคืน ๑ วัน ๑ นี้,

อะทินนาทานัง ปะหาเย, ก็ละการถือเอาสิ่งของที่เขาไม่ให้แล้ว,

อะทินนาทานา ปะฏิวิระโต (หญิงสาว ระตา), เว้นขาดจากการถือเอาสิ่งของที่เขา
ไม่ให้แล้ว,

ทินนาทายี (หญิงสาว ทายินี) ทินนะปาฎิกังขี (หญิงสาว กังขินี), ถือเอาแต่สิ่งของที่
เขาให้, มีความมุ่งหวังแต่สิ่งของที่เขาให้,

อะเถเนนะ สุจิฏเฐนะ อัตตะนา วิหารามิ, มีตนเป็นคนไม่ขโมย, มีตนเป็นคนสะอาด
เป็นอยู่,

อิมินาปิ อังเคนะ อะระหะตัง อะนุกะโรมิ, เราทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย, ด้วยองค์
แห่งอุโบสถแห่งนี้,

อุโปสะโก จะ เม อุปะวุตโก ภะวิสสะติ, และอุโบสถจักเป็นอันเราเข้าอยู่แล้ว,

(องค์อุโบสถที่ ๓)

ยาวะชีวัง อะระหันโต, จำเดิมแต่ต้นจนตลอดชีวิต พระอรหันต์ทั้งหลาย,

อะพรัหฺมะจะริยัง ปะหาเย, ท่านละความประพฤติดันมิใช่พรหมจรรย์เสียแล้ว,

พรัหฺมะจารี อาราจารี, เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์, ประพฤติห่างไกลจากกามคุณ,

วิระตา เมถุนา กามะธัมมา, เว้นจากการประพฤติของคนที่อยู่กันเป็นคู่, อันเป็นของ

สำหรับชาวบ้าน,

อะหัมปัชชะ อิมัญจะ รัตติง อิมัญจะ ทิวะสัง, แม้เราในวันนี้ ตลอดคืน ๑ วัน ๑ นี้,
อะพรัหฺมะจะริยัง ปะหาเย, ก็ละความประพฤตินมิใช่พรหมจรรย์เสียแล้ว,
พรัหฺมะจารี (หญิงสาว จารินี) อาราจารี (หญิงสาว จารินี), เป็นผู้ประพฤติพรหมจรรย์,
ประพฤติน่าไกลจากกามคุณ,

วิระโต (หญิงสาว ระตา) เมธุนา คามะธัมมา, เว้นจากการประพฤติดของคนที่อยู่กันเป็น
คู่, อันเป็นของสำหรับชาวบ้าน,

อิมินาปิ อังเคนะ อะระหะตัง อะนุกะโรมิ, เราทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย, ด้วยองค์
แห่งอุโบสถแห่งนี้,

อุโปสะโถ จะ เม อุปะวุตโถ ภาวิสสะติ, และอุโบสถจักเป็นอันเราเข้าอยู่แล้ว,

(องค์อุโบสถที่ ๔)

ขาวะชีวัง อะระหันโต, จำเดิมแต่ต้นจนตลอดชีวิต พระอรหันต์ทั้งหลาย,

มุสาวาทัง ปะหาเย, ท่านละการพูดเท็จแล้ว,

มุสาวาทา ปะฏิวิระตา, เว้นขาดจากการพูดเท็จแล้ว,

สัจจะวาทีโน สัจจะสันธา, เป็นผู้พูดแต่คำจริง, ชำรงไว้ซึ่งความจริง,

ฐุตา ปัจจะยิกา, เป็นผู้มีความพูดเชื่อถือได้, เป็นผู้พูดมีเหตุผล,

อะวิสังวาทะกา โลกัสสะ, ไม่เป็นคนลวงโลก,

อะหัมปัชชะ อิมัญจะ รัตติง อิมัญจะ ทิวะสัง, แม้เราในวันนี้ ตลอดคืน ๑ วัน ๑ นี้,

มุสาวาทา ปะหาเย, ก็ละการพูดเท็จแล้ว,

มุสาวาทา ปะฏิวิระโต (หญิงสาว ระตา), เว้นขาดจากการพูดเท็จแล้ว,

สัจจะวาที (หญิงสาว วาทีนี) สัจจะสันโธ (หญิงสาว สันธา), เป็นผู้พูดแต่คำจริง, ชำรง
ไว้ซึ่งความจริง,

ฐุโต (หญิงสาว ฐุตา) ปัจจะยิกโก (หญิงสาว ยิกา), เป็นผู้มีความพูดเชื่อถือได้, เป็นผู้พูดมี
เหตุผล,

อะวิสังวาทะโก (หญิงสาว วาติกา) โลกัสสะ, ไม่เป็นคนลวงโลก,

อิมินาปิ อังเคนะ อะระหะตัง อะนุกะโรมิ, เราทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย, ด้วยองค์
แห่งอุโบสถแห่งนี้,

อุโปสะโถ จะ เม อุปะวุตโถ ภาวิสสะติ, และอุโบสถจักเป็นอันเราเข้าอยู่แล้ว,

(องค์อุโบสถที่ ๕)

ขาวะชีวัง อะระหันโต, จำเดิมแต่ต้นจนตลอดชีวิต พระอรหันต์ทั้งหลาย,

สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐาณัง ปะหาเย, ท่านละการดื่มสุราและเมรัย, อันเป็นที่ตั้ง
ของความประมาทแล้ว,

สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐาณา ปะฏิวิระตา, เว้นขาดจากการดื่มสุราและเมรัย, อัน
เป็นที่ตั้งของความประมาทแล้ว,

อะหัมปิซะ อิมฺมัญจะ รัตติง อิมฺมัญจะ ทิวะสัง, แม้เราในวันนี้ ตลอดคืน ๑ วัน ๑ นี้,
สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐาณัง ปะหาเย, ก็ละการดื่มสุราและเมรัย, อันเป็นที่ตั้งของ
ความประมาทแล้ว,

สุราเมระยะมัชชะปะมาทัฏฐาณา ปะฏิวิระโต (หฺนฺยฺสวค ระตา), เว้นขาดจากการดื่ม
สุราและเมรัย, อันเป็นที่ตั้งของความประมาทแล้ว,

อิมีนาปิ อังเคนะ อะระหะตัง อะนุกะโรมิ, เราทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย, ด้วยองค์
แห่งอุโบสถแห่งนี้,

อุโปสะโถ จะ เม อุปะวุตโถ ภาวิสสะติ, และอุโบสถจักเป็นอันเราเข้าอยู่แล้ว,
(องค์อุโบสถที่ ๖)

ยาวะชีวัง อะระหันโต, จำเดิมแต่ต้นจนตลอดชีวิต พระอรหันต์ทั้งหลาย,
เอกะภัตติกา, ท่านเป็นผู้มีอาหารวัน ๑ เพียงหนึ่งเดียว,
รัตตูปะระตา, จดการบริโภคในราตรี,
วิระตา วิกาละโกชะนา, เว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล,
อะหัมปิซะ อิมฺมัญจะ รัตติง อิมฺมัญจะ ทิวะสัง, แม้เราในวันนี้ ตลอดคืน ๑ วัน ๑ นี้,
เอกะภัตติโก (หฺนฺยฺสวค ติกา), ก็เป็นผู้มีอาหารวัน ๑ เพียงหนึ่งเดียว,
รัตตูปะระโต (หฺนฺยฺสวค ระตา), จดการบริโภคในราตรี,
วิระโต (หฺนฺยฺสวค ระตา) วิกาละโกชะนา, เว้นจากการบริโภคอาหารในเวลาวิกาล,
อิมีนาปิ อังเคนะ อะระหะตัง อะนุกะโรมิ, เราทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย, ด้วยองค์
แห่งอุโบสถแห่งนี้,

อุโปสะโถ จะ เม อุปะวุตโถ ภาวิสสะติ, และอุโบสถจักเป็นอันเราเข้าอยู่แล้ว,
(องค์อุโบสถที่ ๗)

ยาวะชีวัง อะระหันโต, จำเดิมแต่ต้นจนตลอดชีวิต พระอรหันต์ทั้งหลาย,
นัจจะกิตะวาทิตะวิสุกะทัสสะนะ มาลาคันธะวิเลปะนะธาระณะ มัณทะนะวิภูสะ
นัฏฐาณา ปะฏิวิระตา, ท่านเป็นผู้เว้นขาดแล้ว, จากการฟ้อนรำ การขับเพลง การดนตรีการ
คู่การเล่น, การทัดทรงสวมใส่ การประดับ การตกแต่งตน, ด้วยพวงมาลา ด้วยเครื่องกลิ่นและเครื่อง
พิศพา,

อะหัมปิฆะ อิมัญจะ รัตติง อิมัญจะ ทิวะสัง, แม้เราในวันนี้ ตลอดคืน ๑ วัน ๑ นี้,
 นัจจะกิตะวาทิตะวิสุกะทัสสะนะ มาลาคันธะวิเลปะนะธาระณะมันทะนะวิภูสะ
 นัญฐานา ปะฏิวิระโต (หญิงสาว ระดา), ก็เป็นผู้เว้นขาดแล้ว, จากการฟ้อนรำ การขับเพลง การ
 คนตรี การดูการเล่น, การทัดทรงสวมใส่ การประดับ การตกแต่งตน, ด้วยพวงมาลา ด้วยเครื่องกลั่น
 และเครื่องพิศพา,

อิมินาปิ อังเคนะ อะระหะตัง อะนุกะโรมิ, เราทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย, ด้วยองค์
 แห่งอุโบสถแห่งนี้,

อุโปสะโถ จะ เม อุปะวุตโถ ภาวิสสะติ, และอุโบสถจักเป็นอันเราเข้าอยู่แล้ว,
 (องค์อุโบสถที่ ๘)

ยาวะชีวัง อะระหันโต, จำเดิมแต่ต้นจนตลอดชีวิต พระอรหันต์ทั้งหลาย,
 อุจจาสะยะนะมะหาสะยะนัง ปะหายะ, ท่านละการนอนบนที่นอนสูง และที่นอน
 ใหญ่แล้ว,

อุจจาสะยะนะมะหาสะยะนา ปะฏิวิระตา, เว้นขาดจากการนอนบนที่นอนสูง และที่
 นอนใหญ่แล้ว,

นิจะเสยยัง กัปปะมิ, มัญจะเก วา ติณะสันถะระเก วา, ย่อมสำเร็จการนอนบนที่นอน
 อันต่ำ, บนเตียงน้อยหรือนบนเครื่องลาดอันทำด้วยหญ้า,

อะหัมปิฆะ อิมัญจะ รัตติง อิมัญจะ ทิวะสัง, แม้เราในวันนี้ ตลอดคืน ๑ วัน ๑ นี้,
 อุจจาสะยะนะมะหาสะยะนัง ปะหายะ, ก็ละการนอนบนที่นอนสูง และที่นอนใหญ่
 แล้ว,

อุจจาสะยะนะมะหาสะยะนา ปะฏิวิระโต (หญิงสาว ระดา), เว้นขาดจากการนอนบน
 ที่นอนสูง และที่นอนใหญ่แล้ว,

นิจะเสยยัง กัปปะมิ, มัญจะเก วา ติณะสันถะระเก วา, ย่อมสำเร็จการนอนบนที่นอน
 อันต่ำ, บนเตียงน้อยหรือนบนเครื่องลาดอันทำด้วยหญ้า,

อิมินาปิ อังเคนะ อะระหะตัง อะนุกะโรมิ, เราทำตามพระอรหันต์ทั้งหลาย, ด้วยองค์
 แห่งอุโบสถแห่งนี้,

อุโปสะโถ จะ เม อุปะวุตโถ ภาวิสสะติ, และอุโบสถจักเป็นอันเราเข้าอยู่แล้ว,
 เอวัง อุปะวุตโถ โข ภิกขะเว, อัญจะกะสะมันนาคะโต อุโปสะโถ, ลูก่อนภิกษุ
 ทั้งหลาย, อุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ที่พระอริยสาวกเข้าอยู่แล้วด้วยอาการอย่างนี้,

มะหัพพะโล โหติ มะหานิสังโส, ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่,

มหาชาติโก มหาวิปผาโร, มีความรุ่งเรืองใหญ่ มีความแผ่ไพศาลใหญ่,^{๗๗}

๒.๔.๒ การสมาทานอุโบสถศีล

การสมาทานอุโบสถศีลนั้น ชื่อว่า เป็นมงคลเพราะเป็นเหตุแห่งความเกิดในสวรรค์ เป็นต้น ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ว่า “วิสาขา” ผู้ใดพึงครองราชย์เป็นอิสราบดีแห่งมหาชนบท ๑๖ แคว้นเหล่านี้ ซึ่งมีรัตนะ ๗ ประการมากมาย คือ อังคะ มคธะ กาสี โกศล วัชชี มัลละ เจติวิงสะ กุรุ ปัญจาละ มัจฉะ สุรเสนะ อัสสกะ อวันตี คันธาระ กัมโพชะ การครองราชย์ของผู้นั้นย่อมไม่ถึงเสียวที่ ๑๖ แห่งอุโบสถศีล ซึ่งประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ”^{๗๘}

การสมาทานหมายถึง การถือเอา รับเอาเป็นข้อปฏิบัติ เช่น สมาทานศีลคือรับเอาศีลมาปฏิบัติ การวิรัติ คือ การงด(อารติ) ความง่วงเจตนาเจตนาจากความชั่ว เจตนาเป็นเครื่องงดเว้นเจตนาเป็นเครื่องละเว้น คนจะได้ชื่อว่าผู้มีศีล คือ ผู้มีปกติกาย และวาจาสะอาด ปราศจากโทษ สัมปัตตวิริติ งดเว้นในเหตุการณ์ที่ประสพเฉพาะหน้า คือ ความเว้นจากวัตถุอันประจวบเข้ามาถึงในขณะนั้น ซึ่งตนจะล่วงได้แต่ไม่ล่วง เพราะจิตมีหิริและโอตตปปะ เป็นวิริติของคนผู้ไม่ได้ตั้งสัจย์ปฏิญาณไว้ เช่น กำลังจะฆ่าสัตว์แต่เกิดความสงสารสัตว์ในขณะนั้น เกิดความละอายเลยไม่ฆ่าแล้วปล่อยสัตว์ไป จัดเป็นสัมปัตตวิริติ สมาทานวิริติงดเว้นด้วยการตั้งใจสมาทานไว้แต่แรก คือ การถือการเว้น ด้วยการรับข้อปฏิบัติมาถือ เมื่อสมาทานแล้วก็ตั้งใจรักษาศีลยอมสละแม้ชีวิตของตนไม่ละเมิด ไม่ก้าวล่วงทั้งในเวลาสมาทานสิกขาบท และเวลาอื่นจากนั้น จัดเป็นสมาทานวิริติวิธีสมาทานมี ๒ แบบ คือ ปัจเจกสมาทาน คือการสมาทานโดยแยกเป็นสิกขาบทหรือเป็นข้อๆ เมื่อทำผิดศีลข้อใด ก็ขาดเฉพาะศีลข้อนั้น เอกัษณสมาทาน คือ การสมาทานรวมกันทุกสิกขาบท ไม่แยกข้อ ถ้าขาดข้อใดข้อหนึ่งถือว่าขาดหมด สมุทเทวิริติ คือ เว้นด้วยการตัดขาด เป็นคุณธรรมของพระอริยบุคคล ท่านไม่ยอมละเมิดทุกเหตุการณ์แม้จะถูกทรมานบีบด้วยประการต่างๆ หรือทำชีวิตให้แตกดับก็ตาม^{๗๙}

สรุปได้ว่า การรักษาศีลอุโบสถศีลนั้นจะสมาทานเองหรือสมาทานกับพระสงฆ์ก็ได้ ทั้งนี้เพราะผู้ที่อาศัยอยู่ในถิ่นกันดารไม่มีวัดไม่มีพระก็สามารถสมาทานเองได้และไม่จำกัดสถานที่ว่า

^{๗๗} ตานธรรมจักร “หนังสือสวดมนต์-ไหว้พระ-สาธยายธรรม (แปล) ธรรมานุสรณ์แด่พระอาจารย์สุโข กตปุญโญ <http://www.dhammadjak.net/forums/viewtopic.php?f=28&t=20792>, สืบค้นเมื่อ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๕

^{๗๘} มงคล. (ไทย) ๓/๑๓๑/๑๔๒.

^{๗๙} พันตรีประยุทธ์ หลงสมบุญ, คู่มือเบญจศีลเบญจธรรมและอุโบสถศีลฉบับธรรมเจดีย์, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เลียงเชียง, ๒๕๔๒), หน้า ๑๘-๒๐.

เป็นที่ใด ที่ใดสัปปายะสะดวก เกื้อกูลต่อการปฏิบัติรักษาก็ทำได้เลย จะเป็นที่วัดที่บ้านที่ป่า หรือในทะเลได้ทั้งนั้น หากผู้นั้นมีเจตนาจะเวียนแล้วก็จัดเป็นศีลเช่นกัน ไม่จำกัดสถานที่ เช่น พระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระมหาชนก เรือแตกว่ายน้ำอยู่กลางมหาสมุทร สังเกตเห็นพระจันทร์เต็มดวงรู้ว่าวันนี้เป็นวันอุโบสถศีล จึงทรงบ้วนปากด้วยน้ำเค็มแล้วอธิษฐานรักษาอุโบสถศีล หรือเรื่องพระเจ้าอุทัย ซึ่งในชาติก่อนเป็นเพียงบุรุษเฉยใจคนหนึ่งในบ้านเศรษฐีสุจิปรวาร์ได้อธิษฐานอุโบสถศีลครั้งวันเท่านั้นก็ได้ศใหญ่เกิดเป็นพระเจ้าอุทัย หรือแม่แต่นางวิสาขา และอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายก็สมทานที่บ้านแต่เช้าตรู แล้วจึงถือดอกไม้ของหอมไปสมทานที่วัดที่หลัง เพื่อทำบุญทำทานและฟังธรรมด้วย บุคคลผู้รักษาอุโบสถศีลสมทานด้วยตนเองก็ดี สมทานยังสำนักภิกษุสงฆ์ก็ดี สมทานยังสำนักของผู้อื่นก็ดี ก็ได้ชื่อว่าสมทานแล้ว หรือรับเอามาปฏิบัติแล้ว สมทานรวมก็ดี สมทานเฉพาะองค์ก็ดี ก็เป็นสมทานเหมือนกัน ระหว่างสมทานและวิริติ ไม่แตกต่างกัน เมื่อสมทานรวมกัน วิริติก็อย่างเดียวกันเท่านั้น เจตนาที่เป็นอันเดียวเหมือนกัน คือความตั้งใจที่จะรักษาอุโบสถศีลมีองค์ ๘ และความตั้งใจที่จะงดเว้นบาปทุจริตเพื่อมิให้องค์ ๘ แตกทำลาย

๒.๕ อานิสงส์ของอุโบสถศีล

อานิสงส์ของอุโบสถศีลซึ่งศีลทุกประเภทที่บุคคลรักษาด้วยจิตศรัทธา จะด้วยการสมทาน หรือการงดเว้นเฉพาะหน้าก็ตาม ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก มีความเจริญแผ่ไพศาลมาก เพราะศีลนั้นสามารถสร้างสวรรค์ สร้างความเสมอภาค และสร้างความปลอดภัยให้แก่มนุษย์ได้ ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ตรัสถึงการรักษาอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ไว้ในอุโบสถวรรค หมวดว่าด้วยอุโบสถ ในหลายพระสูตร เช่น (๑) วิตถลสูตรว่าด้วยอุโบสถโดยพิสดาร^{๘๐} (๒) วิสาขาสูตร ว่าด้วยการแสดงอุโบสถแก่นางวิสาขา^{๘๑} (๓) โพชฌมาสูตรว่าด้วยอุบาสิกาชื่อนว่าโพชฌมา ที่ว่าบุคคลไม่พึงฆ่าสัตว์ ไม่พึงรักทรัพย์ ไม่พึงกล่าวเท็จ ไม่พึงดื่มเมา ไม่พึงงดเว้นจากเมถุนที่เป็นความประพฤติไม่ประเสริฐ ไม่พึงบริโภคอาหารในเวลาวิกาล ในเวลากลางคืน ไม่พึงทัดทรงดอกไม้ ไม่พึงลูบไล้ของหอม และไม่พึงนอนที่นอนหนาสูงที่ขัดด้วยนุ่นหรือสำริ^{๘๒} อุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนี้ ที่บุคคลอยู่จำแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก แผ่ไพศาลมาก เปรียบเหมือนพระราชอาภรณ์องค์ใดที่ครองราชย์เป็นอิสริยาภรณ์ “ผู้ยิ่งใหญ่เหนือผู้อื่น” แห่งชนบทใหญ่ ๑๖ แคว้นที่สมบูรณ์ด้วยแก้ว

^{๘๐}ดูรายละเอียดใน อง อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๔๒/๓๐๖-๓๐๘.

^{๘๑}ดูรายละเอียดใน อง อฎฐก. (ไทย) ๒๓/๔๓/๓๐๘-๓๑๒.

๗ ประการ ดังที่กล่าวมาแล้ว การครองราชย์ของพระราชโอรสองค์นั้น ยังมีค่าไม่ถึงเสี้ยวที่ ๑๖^{๒๒} แห่งอุโบสถศีลที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ เพราะราชสมบัติของมนุษย์เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับสุขที่เป็นทิพย์ ถือว่าเป็นของเล็กน้อย สตรีหรือนุรุษคนใดในโลกนี้รักษาอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ หลังจากตายไปแล้วพึงไปเกิดร่วมกับเทวดาชั้นต่างๆ ดังนี้

๑) ๕๐ ปีของพวกมนุษย์ เป็นวันและคืนหนึ่ง ในชั้นจาตุมหาราชิกา, ๓๐ โดยวันและคืนนั้นเป็นหนึ่งเดือน, ๑๒ เดือนโดยเดือนนั้นเป็น ๑ ปี, ๕๐๐ ปีทิพย์โดยปีนั้น เป็นประมาณอายุของเทวดาพวกจาตุมหาราชิกา ๑ นับปีของมนุษย์ได้ประมาณ ๕ ล้านปี ๑ สตรีหรือนุรุษบางคนในโลกนี้รักษาอุโบสถศีลที่ประกอบด้วยองค์ ๘ หลังจากตายแล้วพึงไปเกิดร่วมกับเทวดาชั้นจาตุมหาราชา เหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า ราชสมบัติของมนุษย์เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับสุขที่เป็นทิพย์ จึงถือว่าเป็นของเล็กน้อย

๒) ๑๐๐ ปีของพวกมนุษย์ เป็นวันและคืนหนึ่งในชั้นดาวดึงส์, ๓๐ โดยวันและคืนนั้นเป็น ๑ เดือน, ๑๒ เดือนโดยเดือนนั้นเป็น ๑ ปี, ๑,๐๐๐ ปีทิพย์โดยปีนั้น เป็นประมาณอายุของพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์ ๑ นับปีของมนุษย์ได้ประมาณ ๓ โกฎิ ๖ ล้านปี ๑ สตรีหรือนุรุษบางคนในโลกนี้รักษาอุโบสถศีลที่ประกอบด้วยองค์ ๘ หลังจากตายแล้วพึงไปเกิดร่วมกับเทวดาชั้นดาวดึงส์ เหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า ราชสมบัติของมนุษย์เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับสุขที่เป็นทิพย์ จึงถือว่าเป็นของเล็กน้อย

๓) ๒๐๐ ปีของพวกมนุษย์ เป็นวันและคืนหนึ่งในชั้นยามา, ๓๐ โดยวันและคืนนั้นเป็น ๑ เดือน, ๑๒ เดือนโดยเดือนนั้นเป็น ๑ ปี, ๒,๐๐๐ ปีทิพย์โดยปีนั้น เป็นประมาณอายุของเทวดาพวกยามา ๑ นับปีของมนุษย์ได้ประมาณ ๑๔ โกฎิ ๔ ล้านปี ๑ สตรีหรือนุรุษบางคนในโลกนี้รักษาอุโบสถศีลที่ประกอบด้วยองค์ ๘ หลังจากตายแล้วพึงไปเกิดร่วมกับเทวดาชั้นยามา เหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า ราชสมบัติของมนุษย์เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับสุขที่เป็นทิพย์ จึงถือว่าเป็นของเล็กน้อย

๔) ๔๐๐ ปีของพวกมนุษย์ เป็นวันและคืนหนึ่งในชั้นดุสิต, ๓๐ โดยวันและคืนนั้นเป็น ๑ เดือน, ๑๒ เดือนโดยเดือนนั้นเป็น ๑ ปี, ๔,๐๐๐ ปีทิพย์โดยปีนั้น เป็นประมาณอายุของเทวดาพวกดุสิต ๑ นับปีของมนุษย์ได้ประมาณ ๕๗ โกฎิ ๖ ล้านปี ๑ สตรีหรือนุรุษบางคนในโลกนี้รักษาอุโบสถศีลที่ประกอบด้วยองค์ ๘ หลังจากตายแล้วพึงไปเกิดร่วมกับเทวดาชั้นดุสิต เหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า ราชสมบัติของมนุษย์เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับสุขที่เป็นทิพย์ จึงถือว่าเป็นของเล็กน้อย

^{๒๒} เสี้ยวที่ ๑๖ ในที่นี้หมายถึงอานิสงส์แห่งอุโบสถที่แบ่งเป็น ๑๖ ส่วน แล้วเอาส่วน ๑ ใน ๑๖ ส่วนนั้นมาแบ่งเป็นอีก ๑๖ ส่วน แล้วเอาส่วนหนึ่งจาก ๑๖ ส่วนที่แบ่งครั้งที่ ๒ นั้นมาแบ่งเป็น ๑๖ ส่วนอีกครั้งหนึ่ง เป็นครั้งที่ ๓ ส่วน ๑ ใน ๑๖ ส่วนที่แบ่งครั้งที่ ๓ นี้แหละจัดเป็นเสี้ยวที่ ๑๖ (ส.อ. (บาลี) ๑/๒๔๒/๒๔๘).

๕) ๘๐๐ ปีของพวกมนุษย์ เป็นวันและคืนหนึ่งในชั้นนิมมานรดี, ๓๐ โดยวันและคืนนั้นเป็น ๑ เดือน, ๑๒ เดือนโดยเดือนนั้นเป็น ๑ ปี, ๘,๐๐๐ ปีทิพย์โดยปีนั้น เป็นประมาณอายุของเทวดาพวกนิมมานรดี ฯ นับปีของมนุษย์ได้ประมาณ ๒๓๐ โทฏี ๔ ล้านปี ฯ สตรีหรือบุรุษบางคนในโลกนี้รักษาอุโบสถศีลที่ประกอบด้วยองค์ ๘ หลังจากตายแล้ว พังไปเกิดร่วมกับเทวดาชั้นนิมมานรดี เหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า ราชสมบัติของมนุษย์เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับสุขที่เป็นทิพย์ จึงถือว่าเป็นของเล็กน้อย

๖) ๑,๖๐๐ ปีของพวกมนุษย์ เป็นวันและคืนหนึ่งในชั้นปรนิมมิตวสวัตติ, ๓๐ โดยวันและคืนนั้นเป็น ๑ เดือน, ๑๒ เดือนโดยเดือนนั้นเป็น ๑ ปี, ๑๖,๐๐๐ ปีทิพย์โดยปีนั้น เป็นประมาณอายุของเทวดาพวกปรนิมมิตวสวัตติ ฯ นับปีของมนุษย์ได้ประมาณ ๘๒๑ โทฏี ๖ ล้านปี ฯ สตรีหรือบุรุษบางคนในโลกนี้รักษาอุโบสถศีลที่ประกอบด้วยองค์ ๘ หลังจากตายแล้ว พังไปเกิดร่วมกับเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตติ เหตุนี้ท่านจึงกล่าวว่า ราชสมบัติของมนุษย์เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับสุขที่เป็นทิพย์ จึงถือว่าเป็นของเล็กน้อย ไม่เพียงเท่านี้ พระพุทธองค์ยังกล่าวอีกว่า “ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ทั้งสอง งดงามส่องสว่างโคจรไปทั่วสถานที่ประมาณ เท่าใด ดวงจันทร์นั้นและดวงอาทิตย์นั้น กำจัดความมืดไปในอากาศ ทำให้ทิศสว่างไสว ส่องแสงอยู่ในอากาศทั่วสถานที่ประมาณเท่าใด ทรัพย์คือ แก้วมุกดา แก้วมณี แก้วไพฑูรย์ ทองสิงคิและทองคำ ตลอดจนถึงทองที่ชื่อว่ากฤกะ เท่าที่มีอยู่ในสถานที่ประมาณนั้น และแสงดวงจันทร์หมู่ดาวทั้งหมด ยังไม่ถึงเสียที่ ๑๖ แห่งอุโบสถศีลที่ประกอบด้วยองค์ ๘”^{๔๓}

เพราะฉะนั้น สตรีหรือบุรุษที่มีศีลรักษาอุโบสถศีลที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ทำบุญที่มีความสุขเป็นกำไร มิถูกนิทา ย่อมเข้าถึงซึ่งสวรรค์ และไปเกิดร่วมกับเทวดาชั้นต่างๆ ดังที่กล่าวในเบื้องต้น ใน “วาเสฏฐสูตร” ว่าด้วยอุบาสกชื่อว่า วาเสฏฐะ อุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ที่บุคคลอยู่จำแล้ว ย่อมมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก แม้ไฟศาลมาก ไม่ถูกนิทา ย่อมเข้าถึงสวรรค์ แม้ญาติและสายโลหิตของวาเสฏฐะ หรือภักดิ์หรือทั้งปวง สุทรทั้งปวง แม้แต่ชาวโลกพร้อมทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลก หมู่สัตว์พร้อมทั้งสมณพราหมณ์ เทวดาและมนุษย์ อยู่จำอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ การอยู่จำอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ เป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลนานแก่ท่านทั้งหลายเหล่านั้น ไม่เพียงแต่ผู้ที่เกิดเป็นมนุษย์เหล่านั้น แม้แต่ต้นสาละใหญ่ๆ หากเข้าอยู่จำอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการได้ การอยู่จำอุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ เป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขตลอดกาลแก่ต้นสาละใหญ่ๆ เหล่านั้น^{๔๔} ใน “จตุมหาราชสูตร” ว่าด้วยท้าวมหาราชทั้ง ๔ กล่าวไว้ว่า

^{๔๓}ดูรายละเอียดใน อจ. อฏฐก. (ไทย) ๒๓/๔๒/๓๐๘-๓๐๙., อจ.ติก.๒๐/๗๑/๒๕๐.

^{๔๔}ดูรายละเอียดใน อจ. อฏฐก. (ไทย) ๒๓/๔๔/๓๑๒-๓๑๔.

ในวันที่ ๘ ค่ำแห่งปีกษ์ เทวดาผู้เป็นบริวาร ผู้ช่วยเหลือของท้าวมหาราชทั้ง ๔ เทียตรวจดูโลกว่า ในมนุษย์ มนุษย์ที่เกือกุลมารดา เกือกุลบิดา เกือกุลสมณะ เกือกุลพราหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ ในตระกูล อยู่จำอุโบสถศีล^{๔๕} อยู่จำปฐิชาครอุโบสถทำบุญกันอยู่ มีอยู่มากหรือเปล่า ในวันที่ ๑๔ ค่ำแห่งปีกษ์ ท้าวมหาราชทั้ง ๔ เทียตรวจดูโลกว่า ในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่เกือกุลมารดา เกือกุลบิดา เกือกุลสมณะ เกือกุลพราหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล อยู่จำอุโบสถ อยู่จำปฐิชาครอุโบสถ ทำบุญกันอยู่ มีอยู่มากหรือเปล่า ในวันที่อุโบสถ ๑๕ ค่ำ ท้าวมหาราชทั้ง ๔ เทียตรวจดูโลกด้วยตัวเองว่า ในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่เกือกุลมารดา เกือกุลบิดา เกือกุลสมณะ เกือกุลพราหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล อยู่จำอุโบสถ อยู่จำปฐิชาครอุโบสถ ทำบุญกันอยู่ มีอยู่มากหรือเปล่า ถ้า ในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่เกือกุลมารดา เกือกุลบิดา เกือกุลสมณะ เกือกุลพราหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล อยู่จำอุโบสถ อยู่จำปฐิชาครอุโบสถ ทำบุญกันอยู่ มีอยู่น้อย ท้าวมหาราชทั้ง ๔ จะรายงานเหตุการณ์แก่เทวดาชั้นดาวดึงส์นั่งประชุมร่วมกันในสุธัมมาสภา ว่าในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่เกือกุลมารดา เกือกุลบิดา เกือกุลสมณะ เกือกุลพราหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล อยู่จำอุโบสถ อยู่จำปฐิชาครอุโบสถ ทำบุญกันอยู่ มีจำนวนน้อย พวกเทวดาชั้นดาวดึงส์จักพากันเสียใจว่า “หมู่เทพจักเสื่อม หมู่สุรจักบริบูรณ์” ถ้าในหมู่มนุษย์ มนุษย์ที่เกือกุลมารดา เกือกุลบิดา เกือกุลสมณะ เกือกุลพราหมณ์ อ่อนน้อมต่อผู้ใหญ่ในตระกูล อยู่จำอุโบสถศีล อยู่จำปฐิชาครอุโบสถ ทำบุญกันอยู่ มีจำนวนมากพวกเทวดาชั้นดาวดึงส์จักพากันดีใจว่า “หมู่เทพจักบริบูรณ์ หมู่สุรจักเสื่อม”^{๔๖}

อภิธรรมปิฎกกล่าวไว้ว่า “มนุษย์ทั้งหลายให้ทาน สมาทานศีล รักษาอุโบสถศีลแล้ว บางพวกเข้าถึงความเป็นสหายของกษัตริย์มหาศาล บางพวกเข้าถึงความเป็นสหายของพราหมณ์มหาศาล บางพวกไปเกิดเป็นสหายของคฤหบดีมหาศาล บางพวกเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นจาตุมหาราช บางพวกเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นดาวดึงส์ บางพวกเข้าถึงความเป็นสหายของเทวดาชั้นยามา บางพวกเข้าถึงความเป็นสหายเทวดาชั้นดุสิต บางพวกเข้าถึงความเป็นสหายเทวดาชั้นนิมมานรดี บางพวกเข้าถึงความเป็นสหายเทวดาชั้นปรนิมมิตวสวัตติ”^{๔๗} ศีลโดยทั่วไปนั้น เมื่อบุคคลรักษาสัทธิแล้ว นอกจากจะเป็นฐานรองรับให้ก้าวไปสู่คุณธรรมขั้นสูงแล้วยังได้อานิสงส์มากมาย ดังที่ท่านได้แสดงไว้ว่า “สีเลน สุคติง ขนฺติ” คำว่า สุคติง หมายถึง ความเป็นอยู่อย่างปกติสุข ผู้รักษาศีลจะได้รับอานิสงส์คือความไม่มีเวร ความไม่มีภัย ความไม่ถูก

^{๔๕} อยู่จำอุโบสถศีล ในที่นี้หมายถึงอธิฐานอยู่จำอุโบสถศีล กล่าวคือ ศีล ๘ เดือนละ ๘ ครั้ง อก.ติ ก.อ.(บาลี) ๒/๓๘/๑๓๗.

^{๔๖} ดูรายละเอียดใน อก.ติก. (ไทย) ๒๐/๓๘/๑๕๕-๑๕๖.

^{๔๗} อก.วิ. (ไทย) ๓๕/๑๐๒๑/๖๖๕.

เปียดเบียน เป็นคนมีเกียรติ มีชีวิตที่สมบูรณ์ มีชื่อเสียงหอมอยู่เสมอทั้งตามลมและทวนลม หอมทั้งในเวลาที่มีชีวิตอยู่ในโลกนี้ และเมื่อละโลกนี้ไปแล้ว เป็นที่ชื่นชมรักใคร่ของคนทั่วไป และเป็นที่เสียดายอาลัยรักในเวลาที่ยาจากไป จึงได้ชื่อว่าเป็นปกติสุขทั้งอยู่และไป ดังนั้นคนมีศีลจึงทำให้อยู่เป็นปกติสุขทั้งในโลกนี้ และโลกหน้า “สีเลน โภคะสัมปะทา” คำว่า โภคะสัมปะทา หมายถึงความมีอิสรภาพก็ได้ หมายถึงความไม่ประมาทก็ได้ คำว่าอิสรภาพหมายถึงอิสรภาพทั้งทางกายและทางใจ เมื่อเรามีอิสรภาพเราก็สามารถทำมาหาเลี้ยงชีพ และแสวงหาทรัพย์ให้เพิ่มพูนได้ด้วยความสะดวก และปัญญาประกอบด้วยความสุขจิต ด้วยความสุขจิตนี้จะเป็นธรรมรักษาให้เราอยู่อย่างปกติสุข ไม่ประมาท คือ ต้องมีสติตั้งตนอยู่ในสุจริตธรรม อิสรภาพก็ยังคงมีอยู่ แต่ถ้าหากเราขาดสติ ประมาท เมื่อไหร่ความมีอิสรภาพก็จะเสื่อมไป และเสื่อมทั้งทรัพย์สินเงินทอง และชื่อเสียง “สีเลน นิพพุตัง ยันติ” คำว่านิพพุตัง ศัพท์นี้หมายถึง นิพพาน แปลว่าดับเย็น หรือแปลอย่างง่าย ๆ ไม่มีปัญหาก็ได้ สิ่งใดที่ไม่มีปัญหาก็ดีทั้งนั้น เรื่องนิพพานเป็นเรื่องดับปัญหาบางคนพอฟังคำว่านิพพานก็คิดว่าสูงเกินไป ตัวเองยังมีกิเลสอยู่ไปไม่ถึงหรอก ความจริงแล้วเราสามารถสัมผัสนิพพานได้ในชีวิตประจำวัน ในความหมายว่าดับเย็น เย็นกายเย็นใจ ไม่กังวล มีชีวิตเป็นปกติสุข มีความสมบูรณ์ เมื่อทุกอย่างไม่มีปัญหา ก็เท่ากับดับเย็นเท่านั้นเอง ถ้าชาวพุทธสามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้จะมีประโยชน์มาก ทำให้ชีวิตประสบแต่ความสุขได้ คนสมัยพุทธกาลนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน เรียกของที่สุดแล้ว เย็นแล้ว่านิพพาน หรือผลไม้ที่ไม่มีเมล็ดว่าผลไม้ดับเย็นแล้วเหมือนกัน

คนสมัยก่อนเข้าใจในความหมายคำว่านิพพาน เช่น นางกิสาโคตรมี พุทธชมเชยเจ้านาย สิทธัตถะครั้งหนึ่งว่า “นิพพุตา นูน สวา มาตา, นิพพุตา นูน โส ปิตา, นิพพุตา นูน สา นารี, ยัสสายัง อิติโส ปติ” แปลว่า “หญิงใดได้เป็นมารดาของบุรุษนี้หญิงนั้นย่อมมีความสุขดับเย็นแน่, ชายใดได้เป็นบิดาของบุรุษนี้ ชายนั้นย่อมมีความสุขดับเย็นแน่, นารีใดได้บุรุษผู้เช่นนี้เป็นสามี นารีนั้นย่อมมีความสุขดับเย็นแน่” นี่ก็คือความหมายที่คนสมัยโบราณใช้เรียกคนที่ดีแล้ว สมบูรณ์แล้ว ฉะนั้นการรักษาศีลจึงทำให้เราได้ประโยชน์ ได้อานิสงส์ในชาตินี้และชาติต่อไปใน ๓ ระดับ ดังที่กล่าวแล้ว นอกจากนี้อานิสงส์ของการรักษาอุโบสถศีลยังได้ประโยชน์และสุข ๓ ประการ คือ

(๑) ติฏฐัมมิกัตถประโยชน์ หมายถึง ประโยชน์ในปัจจุบัน ในโลกนี้ และความสุขในโลกนี้ คือความสุขในปัจจุบัน คือ ดัดความกังวลวุ่นวายในการกิจการงานเสียได้ เปิดโอกาสให้ตนได้ชำระกาย วาจา ใจ ให้สะอาดหมดจด เพิ่มพูนบุญกุศลให้แก่ตน ลด ละ เลิก กิเลสในตนให้เบาบาง ได้รับความบันเทิงใจตน ได้ทำความดีและได้รับยกย่องจากคนทั่วไป

(๒) สัมปรายิกัตถประโยชน์ หมายถึง ประโยชน์เบื้องหน้า ในโลกหน้า และความสุขในโลกหน้า คือความสุขในโลกสวรรค์ผู้ที่รักษาอุโบสถศีล เมื่อละสังขารไปแล้วย่อม

ประสบสุขในโลกสวรรค์ตามสมควรแก่การปฏิบัติตน ดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่นางวิสาขาในวิสาขาสุตรว่าอุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ ประการที่บุคคลเข้าจำแล้ว ย่อมมีอานิสงส์มาก มีผลมาก มีความรุ่งเรืองมาก มีความเจริญแผ่ไพศาลมาก การที่สตรีหรือนุรุษผู้เข้าจำอุโบสถที่ประกอบด้วยองค์ ๘ ประการนี้แล้ว หลังจากแตกกายทำลายขันธไปจะได้อยู่ร่วมกับเทวดาชั้นจาตุมหาราช, ชั้นดาวดึงส์, ชั้นมายา, ชั้นดุสิต, ชั้นนิมมานรดี, และชั้นปรนิมมิตวสวัตดี

(๓) ประมัตตประโยชน์ หมายถึง ประโยชน์สูงสุด คือ พระนิพพาน และความสุขอันสูงสุด คือ ความสุขอันเกิดแต่निพพาน ประมัตตประโยชน์ คือ การดับทุกข์โดยไม่เหลือ ถือเป็นประโยชน์อันสูงสุดในพระพุทธศาสนา เป็นเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาตน ผู้รักษาอุโบสถศีลแม้ไม่อาจที่จะบรรลุได้ในชาตินี้ แต่หากหมั่นประกอบความดี ฝึกฝนอบรมตนตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา ไปเรื่อยๆ อย่างไม่ย่อท้อ ย่อมสามารถที่จะบรรลุประโยชน์สูงสุดนี้ได้^{๘๘}

สรุปได้ว่าอานิสงส์การรักษาอุโบสถศีล ย่อมมีความประเสริฐเรียบร้อย ย่อมไม่เกิดความร้อนใจ เพราะมิได้กระทำความบาป ย่อมกำราบกิเลสทั้งหลายไว้ได้ ดังเรื่องในอรรถกถาปัญจโปสถชาดก ที่ถาฬิรักษอุโบสถเพื่อข่มมานะ นกพิราบสมาทานอุโบสถศีลเพื่อข่มราคะ ฐสมาทานอุโบสถศีล เพื่อข่มความโกรธ สุนัขจิ้งจอกสมาทานอุโบสถศีลเพื่อข่มความโลภ หมีสมาทานอุโบสถศีลเพื่อข่มความอยาก จะเห็นได้ว่าอุโบสถศีล นอกพุทธกาลแม้จะมีได้ครบองค์ ๘ แต่ก็ เป็นธรรมที่บัณฑิตในสมัยนั้นๆ ใช้เป็นเครื่องมือระงับกิเลสได้ ย่อมเป็นที่รักที่พอใจของมนุษย์ และเทวดาทั้งหลาย ทำให้ทรัพย์มั่นคง เพราะมีรายจ่ายน้อยลง กิตติศัพท์อันดีงามของผู้มีศีลย่อมฟุ้งขจรไป ย่อมมองอาจแก่กล้าข้ามเข้าสู่สังคม ประสบความสุขยิ่งกว่าความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิได้ชื่อว่าเป็นผู้บำเพ็ญ เนกขัมมบารมี เพราะอุโบสถศีลเป็นข้อปฏิบัติเพื่อออกจากกาม ออกจากวัตถุ เครื่องปรนเปรอทั้งหลายย่อมก้าวไปในกุศลธรรมชั้นสูงยิ่งขึ้น คือ สมาธิ ปัญญา และมรรคผล นิพพาน ย่อมได้อานิสงส์จากอุโบสถศีลแต่ละข้อด้วยดีเช่นทำให้มีอายุยืน และทรัพย์ไม่เป็นอันตรายเป็น ผู้ไม่หลงตาย ตายไปย่อมเข้าถึงซึ่งสุขคติโลกสวรรค์ ถึงความเป็นสหายของเทวดาทั้งหลาย

๒.๖ กรณีตัวอย่างการรักษาอุโบสถศีลในพระพุทธศาสนาเถรวาท

การรักษาอุโบสถศีลมีมาก่อนพุทธกาล ที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงยกขึ้นแสดงไว้ในชาดกหลายชาดก เพื่อเป็นข้อเปรียบเทียบเรื่องที่เป็นปัจจุบันซึ่งเกิดขึ้นในขณะนั้น

^{๘๘} พระพรหมคุณภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๑๐.

ส่วนมากเป็นเรื่องของพระโพธิสัตว์ที่รักษาอุโบสถศีล ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้ายกมาเป็นตัวอย่าง ดังต่อไปนี้

๒.๖.๑ การรักษาอุโบสถศีลสมัยก่อนพุทธกาล

กรณีตัวอย่างการรักษาอุโบสถศีลในพระพุทธศาสนารักษาอุโบสถศีลสมัยก่อนพุทธกาลเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับพระเจ้ามณฑะ พระเจ้านิมิราช พระเจ้านมิมิราช พระเจ้าสาธินราช มีรายละเอียด ดังนี้

๑) การรักษาอุโบสถศีลของพระเจ้ามณฑะ ครั้งนั้นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสเล่าเรื่องพระเจ้ามณฑะแก่พระอานนท์ว่า สมัยก่อนในกรุงมิลินา มีพระราชาทรงพระนามว่า มณฑะเป็นผู้ทรงธรรม เป็นธรรมราชา เป็นมหาราชผู้ตั้งมั่นในธรรม ทรงประพฤดิธรรมและทรงรักษาอุโบสถทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และวัน ๘ คำ แห่งปี^{๔๕}

ครั้งเมื่อเวลาล่วงไปหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี พระเจ้ามณฑะรับสั่งเรียกช่างกลับมาตรัสว่า เมื่อใดช่างกลับมาเห็นผมหงอกเกิดบนศีรษะของท่านให้บอกท่าน เวลาล่วงไปหลายปี หลายร้อยปี หลายพันปี ปรากฏพระเกศาหงอกเกิดขึ้นบนพระเศียร ช่างกลับมาจึงกราบทูลว่า “เทวทูต” ปรากฏแก่พระองค์แล้ว พระองค์จึงสละราชสมบัติให้พระราชโอรสแล้วออกผนวชเป็นบรรพชิต พระองค์ทรงมีเมตตาจิต กรุณาจิต มุทิตาจิต อุเบกขาจิต แผ่ไปตลอดทิศที่ ๑ ทิศที่ ๒ ทิศที่ ๓ ทิศที่ ๔ ทิศเบื้องบน ทิศเบื้องล่าง ทิศเฉียงแผ่ไปตลอดทั่วสัตว์ทุกหมู่เหล่า ในที่ทุกสถาน ด้วยใจประกอบด้วยเมตตาจิต อันไพบุลย์เป็นมหัคคตะ ไม่มีขอบเขต ไม่มีเวร ไม่มีความเบียดเบียน แม้พระราชโอรส พระราชนัดดาของพระองค์ก็ทรงปฏิบัติเช่นเดียวกับพระองค์หลังจากสวรรคตแล้วได้เสร็จเข้าถึงพรหมโลกทั้งหมด พระเจ้ามณฑะได้ตั้งวัตรอณงามนั้นไว้ประชาชนผู้เกิดมาภายหลังได้ประพฤติดำตามวัตรอณงามที่พระองค์ตั้งไว้แล้วนั้น แต่วัตรอณงามนั้นไม่เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน เป็นไปเพื่อเข้าถึงพรหมโลกเท่านั้น ส่วนวัตรอณงามที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตั้งไว้ในบัดนี้นั้น เป็นไปเพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับ เพื่อสงบระงับ เพื่อรู้ยิ่ง เพื่อตรัสรู้ และเพื่อนิพพาน โดยส่วนเดียว คือ อริยมรรคมีองค์ ๘ พระผู้มีพระภาคทรงเตือนพวกเราทั้งหลายให้ประพฤดิปฏิบัติวัตรอณงามนั้นที่ พระองค์ตั้งไว้ อย่าได้ให้วัตรปฏิบัติอณงามนี้ขาดสูญไป ควรนำเอามาปฏิบัติในชีวิตประจำวันสืบต่อไป^{๔๖}

๒) อุโบสถศีลกับพระเจ้านิมิราช พระเจ้านิมิราชเป็นชาววิเทหะ คือ เป็นพระราชาทรงธรรม เป็นมหาราชผู้ตั้งมั่นในธรรม ทรงประพฤดิธรรมในพราหมณ์และคหบดีในขวานิกม

^{๔๕}ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๐๘-๓๐๙/๓๗๒-๓๗๓.

และชาวชนบท ทรงรักษาอุโบสถทุกวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และวัน ๘ ค่ำ แห่งปักษ์ พระนิมิราช นอกจากนี้พระองค์ยังมีคุณที่ยิ่งใหญ่แก่มหาชนอยู่ ๒ ประการ คือ พระองค์ทรงสละทรัพย์ในประตู่ ทั้ง ๔ ประตู ๆ ละหนึ่งแสนทุกวันเพื่อทำทานแก่ผู้ยากไร้ แต่ทรงห้ามผู้มีได้รักษาอุโบสถศีลเข้าเฝ้า เจ้าพนักงานทั้งหลายจักเตรียมโองภัตรไว้หลายพันใบที่ประตูทั้ง ๔ เพื่อให้มหาชนได้อาบน้ำโกน หนวดเครา และผลัดเปลี่ยนเสื้อผ้าแล้วบริโภคอาหารได้ตามชอบใจ แล้วอธิฐานองค์อุโบสถศีล แล้ว จึงเข้าไปพระราชวังเข้าเฝ้าพระราชบิดาได้ผลจากการทรงประพฤติธรรมและรักษาอุโบสถพระองค์นี้ เรื่องลือไปถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ทำให้เหล่าเทพเทวดาทั้งหลายปรารถนาอยากจะได้เห็นพระองค์ จน ท้าวสักกะจอมเทพต้องให้มาตลีเทพนาราชธไปรับ พาไปชม สวรรค์ และนรก แม้ท้าวสักกะจอม เทพจะเชิญให้ประทับอยู่บนสวรรค์ตลอดไป แต่ท่านก็ได้ยินดี ยินดีแต่ในโลกมนุษย์เท่านั้น เพราะจะได้ประพฤติธรรมและรักษาอุโบสถศีลทุกวัน ๑๔ ค่ำ ๑๕ ค่ำ และ ๘ ค่ำ แห่งปักษ์ และเมื่อ พระเศาหงอกเกิดขึ้นบนพระเศียรก็ทรงสละราชสมบัติออกบวชเป็นพระ เช่นเดียวกับพระเจ้ามจ เทวะพระเจ้ามิราษหลังจากสวรรคตแล้วได้เสร็จเข้าถึงพรหมโลก^{๕๐} แสดงให้เห็นว่าไม่เพียงแต่ พระราชาเท่านั้น มหาชนทั้งหลายในสมัยของพระองค์ล้วนรักษาอุโบสถศีลกันทั้งนั้น ด้วยอานิสงส์ นี้มหาชนทั้งหลายตายไปเกิดเป็นเทวดาในชั้นดาวดึงส์

๓) อุโบสถศีลกับพระเจ้าเนมิราช คือ พระเจ้าเนมิราชเป็นพระราชาของกรุงมิลินา พระองค์ทรงยินดีในการบำเพ็ญทาน รักษาศีล ๕ และสมาทานอุโบสถศีลในวันปักษ์เป็นอย่างยิ่ง ทรงสร้างโรงงาน ๕ แห่งที่ประตูพระนคร ๔ แห่ง และกลางพระนคร ๑ แห่ง ทรงบริจาคทานวัน ละห้าแสนกหาปณะ โรงทานละหนึ่งแสนกหาปณะ ทรงชักชวนข้าราชการบริวาร และประชาชนให้ ยินดีในการสร้างบุญกุศล และรักษาอุโบสถศีล เมื่อถึงวันอุโบสถศีลก็ทรงแสดงธรรมสั่งสอน ประชาชนให้ดำรงตนอยู่ในกุศลธรรม ประชาชนเชื่อถือและปฏิบัติตามพระองค์ เมื่อตายไปแล้วได้ ไปเกิดในสวรรค์ชั้นต่างๆ มากมาย เหล่าเทวดาพากันสรรเสริญพระเจ้าเนมิราชผู้ยิ่งใหญ่ด้วยทานบารมี และศีลบารมี

ในกาลต่อมาพระเจ้าเนมิราช เกิดความสงสัยเรื่อง การให้ทานและการรักษาศีล อันไหนประเสริฐกว่ากัน เดือดร้อนท้าวสักกะเทวราชเสด็จแก้ปัญหาทรงตรัสว่า การรักษาศีล ประเสริฐกว่าการให้ทาน ซึ่งศีลนั้นเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า พรหมจรรย์ ท้าวสักกะแสดงให้เห็นว่า พรหมจรรย์ประเสริฐที่สุด โดยการตรัสว่า “บุคคลเกิดในตระกูลกษัตริย์ ก็เพราะประพบัติ พรหมจรรย์อย่างต่ำ บุคคลเกิดเป็นเทวดาก็เพราะประพบัติพรหมจรรย์อย่างปานกลาง บุคคล บริสุทธ์ก็เพราะประพบัติพรหมจรรย์อย่างสูงสุด การเป็นพรหมมิได้เป็นได้ง่ายๆ ด้วยการวิงวอน ขอให้ เป็น ผู้ที่จะเป็นพรหมได้นั้นต้องไม่มีเหี้ยมเรื้อน ต้องบำเพ็ญตบะ” ซึ่งการประพบัติ

^{๕๐}ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๐๘-๓๐๙/๓๗๗-๓๘๒.

พรหมจรรย์อย่างต่ำคือเว้นจากเมถุนการประพฤติพรหมจรรย์ปานกลาง คือการประพฤติเพียงใกล้เคียง ส่วนการประพฤติพรหมจรรย์อย่างสูง คือการปฏิบัติวิปัสสนามีศีลบริสุทธิ์จนได้สมบัติ ๘ แล้วบรรลुพระอรหันต์ ชื่อเสียงของพระเจ้าเนมิราชดังไปถึงสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ทำให้หมู่เทพเทวดาอยากเห็นหน้าพระเจ้าเนมิราช จนท้าวสักกะให้มาตลีเทพนาราชธไปรับพระเนมิราชไปเที่ยวชมสวรรค์เหล่าเทพเทวดาต่างถือดอกไม้ทิพย์ของหอมไปไปต้อนรับพระเนมิราชตั้งแต่ชั้นประจูดิตกฏ และพระองค์ก็ได้ชมมรดกด้วย พระเจ้าเนมิราชประทับอยู่บนสวรรค์ ๗ วัน ก็เสด็จกลับมายังโลกมนุษย์ หลังจากสวรรคตแล้วได้เสด็จเข้าถึงพรหมโลก^{๕๑} จะเห็นได้ว่าถึงแม้การประพฤติพรหมจรรย์จะมีผลมากกว่าทานก็จริง ไม่ใช่ประพฤติอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว ต้องประพฤติทั้งสองอย่างคู่กันไป

๔) อุโบสถศีลกับพระเจ้าสาธินราช คือ พระเจ้าสาธินราชเป็นพระราชาแห่งนครมิถิลาพระองค์ทรงมีพระราชศรัทธาในการทำบุญให้ทานมาก ทรงตั้งโรงทาน ๖ แห่ง และทรงบริจาคทรัพย์วันละหกแสนกหาปณะทุกวัน และทรงรักษาอุโบสถศีลมิได้ขาด ทรงชักชวนประชาชนทั้งหลายให้ทำบุญและรักษาอุโบสถศีลตามพระองค์ ประชาชนเหล่านั้นเมื่อตายไปเกิดเป็นเทวดาบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และเหล่าเทวดาต่างสรรเสริญพระองค์และอยากเห็นพระองค์ ท้าวสักกะเทวราชได้ให้มาตลีเทพนาราชธไปรับพระองค์เที่ยวชมสวรรค์ และทรงมอบสินสมบัติพร้อมกับนางฟ้าให้กับพระเจ้าสาธินราช

ครั้งหนึ่งพระเจ้าสาธินราชทรงเสวยทิพย์สมบัติอยู่ในเทวโลก นานนับตามปีของมนุษย์ได้ ๙๐๐ ปี ทรงเบื่อหน่ายสมบัติทิพย์ ขอลาท้าวสักกะกลับมายังโลกมนุษย์ ซึ่งสมัยนั้นมนุษย์มีอายุเกณฑ์ ๑๐๐ ปีเท่านั้น ซึ่งพระราชาสมัยนั้นเป็นพระราชนัดดาชั่วที่ ๗ พระองค์เสด็จกลับมายังโลกมนุษย์เพียงเพื่อต้องการจะให้ทานที่ทำให้พระองค์มีอายุได้ ๙๐๐ ปี ๙๐๐ปีเมืองมนุษย์เท่ากับ ๗ วันในเมืองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เมื่อสิ้นพระชนม์ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์อีก^{๕๒} จะเห็นได้ว่าทั้งพระเจ้าเนมิราช พระเจ้าเนมิราช และพระเจ้าสาธินราช ทรงเป็นพระราชาผู้ยิ่งใหญ่ ที่ได้เสด็จไปเยี่ยมบนสวรรค์ และนรก ทั้ง ๆ ที่เป็นมนุษย์อยู่ ทั้งนี้ก็เพราะผลแห่งความดีที่ได้บริจาคทาน และรักษาศีลอุโบสถนั่นเอง และเหล่าบรรดาทั้งหลายที่ประหลุมกัน ณ เทวสภาชื่อสุธรรม ก็พากันสรรเสริญพระองค์ว่าที่พวกเขาได้เกิดเป็นเทวดาก็เพราะปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระองค์ ทั้งๆ ที่สมัยนั้นยังไม่มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น พระองค์เป็นมนุษย์อัสจรรย์ ที่ทำพุทธกิจให้สำเร็จแก่มหาชนมาอุบัติขึ้นในโลก

^{๕๑}ดูรายละเอียดใน พุ.จริยา.อ. (ไทย) ๕/๓/๑๐๔-๑๑๖.

^{๕๒}ดูรายละเอียดใน พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๖/๔๕๘-๕๐๑.

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการรักษาอุโบสถศีลเพื่อข่มกิเลสของสัตว์ ๔ ชนิดในครั้งนั้น พระโพธิสัตว์เป็นพราหมณ์อยู่ที่อาศรมในป่า พระปัจเจกพุทธเจ้าได้เสด็จมาประทับนั่งที่อาศรม ประกาศให้ทราบของท่านจะตรัสรู้อนุตรสัมมาสัมโพธิญาณเป็นพระพุทธเจ้าในอนาคต ด้วยความมีมานะถือตัวว่าตนมีชาติตระกูลที่สูงกว่าจึงไม่ทำความเคารพพระปัจเจกพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าจึงเหาะขึ้นไปยืนเหนือศีรษะของพราหมณ์ โปรยฐลีเท้าลงบนหัว แล้วกล่าวว่า “เรามีชาติสูงกว่าท่านเสียอีก” แล้วหลีกไป พราหมณ์เห็นดังนั้นจึงเกิดความตะอาบใจ คิดว่าทฤฏฐิมานะนี้จะทำให้เราไปนรก จึงอดกลั้นต่อความหิวกระหาย สมทานรักษากุโบสถศีลเพื่อข่มมานะของตนด้วยความคิดว่ามานะอย่ามารบกวนข้าพเจ้าอีกต่อไป สัตว์ ๔ ชนิดนั้น ได้แก่ นกพิราบ ฐู ลูกสุนัขจิ้งจอก และหมี มีรายละเอียด ดังนี้

(๑) **นกพิราบ** มีความกำหนัดเปล็ดเพลินในราคะต่อนางพิราบไม่ระมัดระวังตัวทำให้นักเหยี่ยวโฉบเอนางนกพิราบไปทำให้นักพิราบเกิดทุกข์เวทนาทางใจเพราะความพลัดพรากจากนางนกพิราบรำริว่าความรักนี้ทำให้เราลำบากเหลือเกิน ถ้าเราข่มความรักไม่ได้จักไม่ออกไปหากิน จึงอดกลั้นต่อความหิวกระหาย สมทานรักษากุโบสถศีล เพื่อข่มราคะด้วยคิดว่าราคะอย่าได้มารบกวนมันอีกต่อไป

(๒) **ฐู** แสวงหาเหยื่อในสถานที่ที่เข้าไปของโคมงคลขาวปลอดของนายบ้าน ถูกโคเหยียบ มั่นโกรธ จึงกัดโคของนายบ้านตาย ทำให้นายบ้านและลูกบ้านเศร้าโศกเสียใจจำนวนมากมันรู้สึกสำนึกผิด จึงอดกลั้นต่อความหิวกระหาย สมทานรักษากุโบสถศีล เพื่อข่มความโกรธ ด้วยคิดว่าถ้าข่มความโกรธไม่ได้จักไม่ออกไปหากิน

(๓) **ลูกสุนัขจิ้งจอก** เทียวแสวงหาอาหาร เห็นช้างตายตัวหนึ่ง ดีใจว่าได้เหยื่อชิ้นใหญ่ จึงกัดกินมุดเข้าไปในซากท้องช้าง มัวเปล็ดเพลินในการกินซากช้างด้วยความโลภจนจากทวารหนักของช้างแห้งยุบลงทำให้ออกจากท้องช้างไม่ได้ทำให้ทุกข์ทรมานเพราะความโลภ จึงอดกลั้นต่อความหิวกระหาย สมทานรักษากุโบสถศีล เพื่อข่มความโลภด้วยคิดว่าถ้าข่มความโลภไม่ได้จักไม่ออกไปหากิน

(๔) **หมี** ถูกความอยากยิ่งครอบงำออกจากป่าไปหากินในหมู่บ้านถูกชาวบ้านรุมทุบตีเอา ได้รับความเจ็บปวด มันคิดว่าทุกข์นี้เกิดขึ้นเพราะอำนาจความโลภ คือความอยากอย่างยิ่ง จึงอดกลั้นต่อความหิวกระหาย สมทานรักษากุโบสถศีล เพื่อข่มความอยากเกินไป ด้วยคิดว่าถ้าข่มความอยากเกินไปไม่ได้ จักไม่ออกไปหากิน^{๕๓}วันที่รักษากุโบสถศีลนั้น พบว่าเป็นการรักษาอุโบสถศีลในวัน ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ เท่านั้นไม่มีการรักษากุโบสถศีลในวัน ๘ ค่ำ และแรม ๑๔ ค่ำ หรือ ๑๕ ค่ำ อุโบสถศีลอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ มีเฉพาะในกาลที่มีพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้น

^{๕๓}ดูรายละเอียดใน พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๖/๔๔๔-๔๔๘.

เท่านั้น^{๕๔} อรรถกถาทั้งคัมภีร์ชาดกในอัฐกนิบาต เล่าว่า เศรษฐีและบริวารรักษาอุโบสถเดือนละ ๖ ครั้ง ฎีกาทั้งคัมภีร์ชาดกอธิบายว่า “อุโบสถศีล ๖ วันคือ ในสุกกปัณ ๓ วัน คือ วันอมวาสิ วัน ๘ คำ และวัน ๑๑ คำ แม้ใน กัณห์ปัณก็มี ๓ วัน เช่นเดียวกัน^{๕๕}

๒.๖.๒ การรักษาอุโบสถศีลสมัยพุทธกาล

อุโบสถศีลมีความสำคัญมาทุกยุคทุกสมัย แม้ในสมัยที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงมีพระชนอยู่ พุทธบริษัทในสมัยนั้นก็ให้ความสำคัญกับการรักษาอุโบสถศีลมาดั่งตัวอย่างบุคคลสำคัญๆ ในสมัยพุทธกาล ได้แก่ การรักษาอุโบสถศีลของพระเจ้าอุทัยราชา ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เปตอดิตผู้พิพากษาโก่ง นางอุตตรา นางลขุมมาอุบาสิกา นางภัททิธิกา อุบาสิกา นางโสณทินนา นางอุโปสถอุบาสิกา นางวิสาขามหาอุบาสิกา ท้าวสักกะเทวราช ดังมีรายละเอียด ต่อไปนี้

๑) อุโบสถศีลกับพระเจ้าอุทัยราชา กล่าวคือ ในชาติก่อนที่จะมาเป็นพระเจ้าอุทัยราชา ท่านเกิดเป็นบุรุษเชื่องใจ เป็นลูกจ้างที่บ้านเศรษฐี ชื่อ สุจิปริวาร ท่านเศรษฐี เป็นผู้ยินดีในการให้ทานและรักษาศีล ทุกวันพระ ทั้งภรรยาบุตรและบริวารในบ้านล้วนงดเว้นการงาน รักษาอุโบสถศีล ส่วนลูกจ้างบุรุษเชื่องใจมาทำงานใหม่ออกไปทำงานแต่เช้า ไม่รู้ว่าในวันพระทุกคนหยุดงาน สมาทานรักษาอุโบสถศีลกันหมด และไม่กินอาหารมื้อเย็นด้วย ด้วยความศรัทธาและกลัวว่าตนเองไม่มีศีลอยู่คนเดียวจึงสมาทานอุโบสถศีลครั้งวันเหมือนคนอื่น แต่ด้วยความที่ทำงานหนักมาทั้งวัน และไม่รับประทานอาหารเย็น คิณนั้นเขาก็ปวดท้องมาก ลมในท้องกำเริบ แม้เศรษฐีจะให้คนนำอาหารมาให้บริโภคนั้น เขาก็ไม่ยอมกินอาหารนั้น ด้วยตั้งใจจะรักษาอุโบสถศีลเอาชีวิตเข้าแลก ขอมตายทีเดียวพอรุ่งเช้า พระเจ้ากรุงพาราณสี เสด็จผ่านมา เขาเห็นแล้วเกิดความโลภอยากเป็นพระราชา บ้าง ครั้นตายไป ก็ไปถือปฏิสนธิในครรภ์ของพระอัครมเหสีพระเจ้ากรุงพาราณสี ประสูติมาได้พระนามว่า “อุทัยราชกุมาร” เมื่อเจริญวัย อุทัยราชกุมารมี “ชาติอนุสรณญาณ” คือมีญาณระลึกชาติได้ ทรงเปล่งอุทานอยู่เสมอ ๆ ว่า “การเกิดในสกุลกษัตริย์นี้ เป็นผลแห่งบุญประมาณเล็กน้อยของเรา” ต่อมาได้ขึ้นครองราชย์ พระองค์จะตรัสแก่ประชาชนทั้งหลายว่า การที่ท่านทั้งหลายรักษาอุโบสถศีลนี้ เชื่อได้ว่ากระทำความกรรมอันดีแล้ว บัณฑิตในปางก่อน อาศัยอุโบสถกรรมเพียงครั้งเดียวได้ยศใหญ่มาแล้ว^{๕๖}

^{๕๔} มจก. (ไทย) ๓/๑๐๖/๑๒๕.

^{๕๕} มจก. (ไทย) ๓/๑๐๖/๑๒๕.

^{๕๖} ดูรายละเอียดใน พุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๕/๕๑๓-๕๑๔.

๒) อุโบสถศีลกับลูกจ้างท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี กล่าวคือ ท่านอนาถบิณฑิกเศรษฐี เป็นชาวเมืองสาวัตถี มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่งได้บริจาคทรัพย์สร้างวัด พระเชตวันเป็นเงินถึง ๕๔ โกฏิ และยังได้ทำบุญและบริจาคทานมากมาย และทุกวันพระ ขึ้น-แรม ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ ท่านจะไปวัดสมาทานอุโบสถศีลเป็นประจำอย่างไม่เคยขาด นอกจากนี้ ยังชักนำบริวารของท่านทั้งหญิงและชายแม้กระทั่งเด็ก ๆ ในบ้านทุกคนก็ให้หยุดงานสมาทานรักษา อุโบสถศีลกันทุกคน ลูกจ้างเศรษฐีจึงคิดว่า อุโบสถศีลนี้ คงจะเป็นสิ่งที่วิเศษมาก ทุกคนรักษากัน หมด คงจะมีแต่เราเท่านั้นที่เป็นผู้ไม่มีศีล จึงบอกท่านเศรษฐีขอรักษาอุโบสถศีลบ้าง ท่านเศรษฐีจึง บอกว่า หากเจ้าไม่บริโภคอาหารเย็นบ้วนปากในบัดนี้ แล้วอธิฐานใจรักษาอุโบสถศีล เจ้าก็จะได้ ชื่อว่ามีอุโบสถกรรมกึ่งหนึ่ง ลูกจ้างจึงอธิฐานอุโบสถศีล ด้วยความที่ทำงานมาทั้งวันและไม่ รับประทานอาหารมือเย็นทำให้ลมในท้องเขากำเริบ แม้เศรษฐีจะให้คนนำน้ำผึ้ง น้ำอ้อยมาให้ได้ดื่ม แก่กระหายหิวเขาก็ไม่ยอมดื่มกลัวศีลจะขาด ในที่สุดเขาก็เสียชีวิต ด้วยอานิสงส์ของการรักษา อุโบสถศีลกึ่งหนึ่ง ที่เขาเอาชีวิตเข้าแลกเขาได้ไปเกิดเป็นรุกขเทวดาอยู่ที่ต้นไทรใหญ่^{๕๖}

๓) อุโบสถศีลกับเปรตอดีตผู้พิพากษาโก่งในสมัยพระเจ้าพิมพิสาร กล่าวคือ เล่ากันว่า พระองค์ เป็นผู้ไม่ประมาทในการบริจาคทาน เข้าจำอุโบสถเดือนละ ๖ วัน และยังทรงชักชวน อำมาตย์และประชาชนของพระองค์ ให้บำเพ็ญกุศลและเข้าจำอุโบสถด้วย คนทั้งหมดได้ทำตามแต่ มีปูลอติดอยู่คนหนึ่งที่ตั้งตรงตำแหน่งผู้พิพากษา เป็นผู้ประพฤติดุจจริต ด้วยการพูดส่อเสียดพูดเท็จ หลอกลวง กินสินบน ไม่สมาทานศีลในวันอุโบสถ แก่กลับไปโกหกว่ารักษาอุโบสถศีลอำมาตย์คน หนึ่งท้วงเขาว่า ท่านไม่ได้รักษาอุโบสถศีลมิใช่หรือ เขาบอกว่าเขาพูดไปเพราะเกรงกลัวอำมาตย์คน นั้นจึงบอกให้เขารักษาอุโบสถครึ่งวัน เมื่อกลับไปถึงเรือนเขาก็บ้วนปาก อธิฐานอุโบสถ ตอนเย็นไม่บริโภคอาหาร ด้วยจักษุรักษาศีลตอนเย็น พอตกกลางคืนด้วยความที่ท้องว่างเกิดจุกเสียด แทะท้องน้อยลมตีขึ้นทำให้เสียชีวิต ครั้นเขาสิ้นชีวิตได้เกิดเป็นเวมานิกเปรต เพราะเป็นผู้พิพากษา โก่ง และพูดจาส่อเสียดจึงจุกเนื้อหลังตนเองกินในเวลากลางวัน แต่พอกกลางคืนด้วยด้วยอานิสงส์ที่ รักษาอุโบสถครึ่งเดียวทำให้เขาได้วิมานมีนางฟ้าหนึ่งหมื่นเป็นบริวาร และได้ทิพย์สมบัติอย่าง มากมาย^{๕๗}

๔) อุโบสถศีลกับนางอุตตรา กล่าวคือ นางอุตตราเป็นธิดาของเศรษฐีชื่อปณณะ อยู่กรุง ราชคฤห์ แต่งงานเข้าไปอยู่กับบ้านสามิเป็นช่วงเข้าพรรษาพอดี เวลาผ่านไป ๒ เดือนครึ่ง ไม่มี โอกาสได้ทำบุญ ทำทาน และรักษาศีลเลย เพราะสามิเป็นมิชฌาทิฐิ บิดาแนะนำให้ไปหาหญิงอื่นมา ประนินบิณฑิสามิแทนสามิก็พอใจนางจึงได้ทำบุญ ทำทาน รักษาศีล และรักษาอุโบสถศีลตลอด

^{๕๖} ม.ม.อ. (ไทย) ๑/๓/๔๒๐-๔๒๑.

^{๕๗} ดูรายละเอียดใน พ.ว. (ไทย) ๒๖/๔๕๕-๕๐๖/๒๔๗.

ปาฏิหาริย์ปักษ์ตลอดวันรับและวันส่งเป็นเวลา ๓ เดือนของพรรษา นางไม่มีความริษยา ไม่ตระหนี่ ไม่ตีเสมอสามี มีนิสัยไม่โกรธง่ายประพฤติดตามคำสั่งสามี ไม่ประมาทในการรักษาศีลอุโบสถ อันประกอบด้วยองค์ ๘ ทุก วัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และ ๘ คำแห่งปักษ์ ตลอดปาฏิหาริย์ปักษ์ และ นางยังสำรวมระมัดระวังในศีลตลอดเวลา ทำบุญทำทานด้วยความเคารพ นอกจากนี้นางยังงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ จากการลักขโมย จากการประพฤตินอกใจสามี สำรวมระวังการพูดเท็จ และเว้นจากการดื่มน้ำเมา นางปฏิบัติธรรมจนบรรลุสุทธาคามีผล ด้วยอานิสงส์นี้เมื่อนางตายไป ได้ไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีผิวพรรณงามเปล่งรัศมีสว่างไปทั่วทุกทิศ จุจดาวประกายพริ้ว และมีวิมานที่สวยงาม^{๕๕}

๕) อุโบสถศีลกับนางอุมาอุบาสิกา กล่าวคือ นางเป็นชาวเมืองพาราณสี ได้ถวายอาหาร ข้าวสุก นมสด ผักคอง พร้อมทั้งเครื่องดื่มที่ปรุงด้วยส่วนผสมต่างๆ อันมีข้าวและเกลือ เป็นต้น แต่พระอริยสงฆ์สาวกของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า นางเข้าจำอุโบสถศีล อันประกอบด้วยองค์ ๘ ทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และ ๘ คำแห่งปักษ์ ตลอดปาฏิหาริย์ปักษ์ นางยังสำรวมระวังในศีล ตลอดเวลา ทำบุญทำทานด้วยความเคารพ นอกจากนี้นางยังงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ จากการลักขโมย จากการประพฤตินอกใจสามี สำรวมระวังการพูดเท็จ และเว้นจากการดื่มน้ำเมา นางปฏิบัติธรรม จนบรรลุโสดาปัตติผล ด้วยอานิสงส์นี้เมื่อนางตายไปได้เกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีผิวพรรณงามเปล่งรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ จุจดาวประกายพริ้ว และมีวิมานที่สวยงาม^{๕๖}

๖) อุโบสถศีลกับนางภัททิติกาอุบาสิกา กล่าวคือ นางได้ปฏิบัติธรรมและรักษาอุโบสถศีล อันประกอบด้วยองค์ ๘ ทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และ ๘ คำแห่งปักษ์ ตลอดปาฏิหาริย์ปักษ์ เป็นประจำจนได้บรรลุโสดาปัตติผล และได้ถวายภัตตาหารแด่พระสารีบุตรเถระ และพระโมคคัลลานะเถระด้วยความเคารพ นางยังสำรวมระวังในศีลตลอดเวลา ทำบุญทำทานด้วยความเคารพ นอกจากนี้นางยังงดเว้นจากการฆ่าสัตว์ จากการลักขโมย จากการประพฤตินอกใจสามี สำรวมระวังการพูดเท็จ และเว้นจากการดื่มน้ำเมา นางปฏิบัติธรรมจนบรรลุโสดาปัตติผล ด้วยอานิสงส์นี้ เมื่อนางตายไปได้เกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เทียบขมนนันทวันอันรื่นรมย์ มีผิวพรรณงามเปล่งรัศมีสว่างไสวไปทั่วทุกทิศ จุจดาวประกายพริ้ว และมีวิมานที่สวยงาม^{๕๗}

^{๕๕}ดูรายละเอียดใน พ.ว. (ไทย) ๒๖/๑๒๔-๑๓๖/๒๑-๒๓.

^{๕๖}ดูรายละเอียดใน พ.ว. (ไทย) ๒๖/๑๓๓-๑๔๔/๓๑-๓๒.

^{๕๗}ดูรายละเอียดใน พ.ว. (ไทย) ๒๖/๒๐๖-๒๑๖/๓๖-๓๗.

๗) อุโบสถศีลกับนางโสมทินนา กล่าวคือ นางโสมทินนาเป็นชาวเมืองสาเกต นางสุทินนาอุบาสิกาเป็นชาวกรุงราชคฤห์^{๑๐๒} นางทั้ง ๒ ได้ปฏิบัติธรรมและรักษาอุโบสถศีลอัน ประกอบ ด้วยองค์ ๘ ทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และ ๘ คำแห่งปิกษ์ ตลอดปาฏิหาริย์ปิกษ์ เป็น ประจำ นางได้ถวายทานแด่พระอริยสงฆ์ด้วยความเคารพนางโสมทินนาได้บรรลุโสดาปัตติผล ด้วย อานิสงส์นี้เมื่อทั้ง ๒ นางตายไป ได้เกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีผิวพรรณงามเปล่งรัศมีสว่างไสวไป ทั่วทุกทิศ คุจดาวประกายพริ้ว และมีวิมานที่สวยงาม^{๑๐๓}

๘) อุโบสถศีลกับนางอุโปสถอุบาสิกา กล่าวคือ นางได้ปฏิบัติธรรมและรักษาอุโบสถ ศีลอันประกอบ ด้วยองค์ ๘ ทุกวัน ๑๔ คำ ๑๕ คำ และ ๘ คำแห่งปิกษ์ ตลอดปาฏิหาริย์ปิกษ์ เป็น ประจำได้ถวายทานแด่พระอริยสงฆ์ด้วยความเคารพ แต่นางมีใจผูกพันกับทิพย์สมบัติในสวน นันทวันของเหล่าเทพชั้นดาวดึงส์จนเกินไป มิได้ปฏิบัติธรรมให้สูงขึ้นไปตามพระพุทธานุญาต จึงไปเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ และอยู่ที่นั่นถึง ๖๐,๐๐๐ ปี แล้วกลับไปเกิดในโลกมนุษย์อีก^{๑๐๔}

๙) อุโบสถศีลกับนางวิสาขามหาอุบาสิกา กล่าวคือ นางวิสาขเป็นบุคคลสำคัญผู้หนึ่ง ในพระพุทธศาสนา นางได้ฟังธรรมจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจนได้บรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคล ชั้นโสดาบันตั้งแต่อายุ ๗ ขวบ เมื่อโตขึ้นนางยังศรัทธามั่นในพระพุทธศาสนา สร้างวัดบุพพาราม ขึ้นไว้ในพระพุทธศาสนา ทำบุญบริจาคทานเป็นประจำ และทุกวันพระนางจะไปวัดสมาทาน รักษาอุโบสถศีลเสมอ นอกจากนี้นางยังพาข้าทาสบริวารทั้งหลายไปรักษากุโบสถศีลด้วย นอกจากนี้ นางวิสาขายังเคยถามหญิงทั้งหลายว่า พวกเธอรักษากุโบสถศีลเพื่ออะไร ถามหญิงแก่ ตอบว่า รักษากุโบสถศีลเพื่อ “ปรารถนาทิพย์สมบัติในสวรรค์” ถามหญิงวันกลางคน ตอบว่า รักษา อุโบสถศีลเพื่อ “ต้องการไม่ให้หญิงอื่นมาร่วมสามี” ถามหญิงสาว ๆ ที่เพิ่งแต่งงาน ตอบว่าเพื่อ “ต้องการลูกชายในท้องแรก” ถามหญิงวัยรุ่น ตอบว่าเพราะ “ปรารถนาแต่งงานในวัยสาว ๆ” บันทึกทั้งหลายรู้ฐานภาพของอุโบสถศีลที่สามารถให้สมบัติทุกอย่าง จึงอุทิศสาธุรักษากุโบสถศีล ได้ปฏิบัติตามที่ตนต้องการ^{๑๐๕}

๑๐) อุโบสถศีลกับท้าวสักกะเทวราช กล่าวคือ พระบรมศาสดาได้ทรงตรัสเล่าเรื่อง อุโบสถศีลกับท้าวสักกะจอมเทพ ให้ภิกษุทั้งหลายฟังว่า ท้าวสักกะจอมเทพ ได้สมาทานรักษา อุโบสถศีลในวันพระเป็นประจำทุกวัน นอกจากนี้ยังชักชวนเทวดาชั้นดาวดึงส์ให้รักษากุโบสถ

^{๑๐๒}ดูรายละเอียดใน พ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๕/๔๒-๔๓.

^{๑๐๓}รายละเอียดใน พ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๕/๓๘-๓๙.

^{๑๐๔}รายละเอียดใน พ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๕/๓๙-๔๑.

^{๑๐๕}พ.ธ.อ. (ไทย) ๑/๒/๓/๘๖.

เช่นเดียวกันด้วยเพราะท้าวสักกะทรงรู้านิสงส์ของการรักษาอุโบสถศีลยิ่งนัก จึงอุทิศส่ำห้
สละสมบัติเทวโลกรักษาอุโบสถศีล เดือนละ ๘ วัน^{๑๑๖}

สรุปได้ว่า จากตัวอย่างทำให้ทราบว่าานิสงส์การรักษาอุโบสถศีล เพียงครึ่งวัน
มีผลยิ่งใหญ่ ไม่ต้องตกรรกได้ไปเกิดเป็นรุกขเทวดา และได้ไปเกิดเป็นพระมหากษัตริย์ และ
การรักษาอุโบสถศีลนั้น ไม่จำเป็นต้องไปสมทานที่วัดก็ได้ เพียงแต่เราสมทานเองจะเริ่มก็โม่งก็ได้
ขอเพียงตั้งใจรับเอาศีลมาปฏิบัติอย่างจริงจัง อานิสงส์ก็ยิ่งใหญ่ แม้รักษาเพียงครึ่งวัน ดังตัวอย่าง
ลูกจ้างของเศรษฐีทั้งสองและผู้พิพากษา หากมนุษย์เราในปัจจุบันหันมาสนใจปฏิบัติรักษาอุโบสถ
ศีลกันให้มาก เพียงแค่วันหนึ่งกับคืนหนึ่ง หรือ ๓ วัน ๓ คืน หรือ ๓ เดือนตลอดพรรษาจะทำให้
ได้รับความสุข ได้รับอานิสงส์ ดังพระพุทธองค์ตรัสไว้จริง ผู้รักษาอุโบสถศีลตลอดปาฏิหาริย์
ปักษ์ เมื่อตายไปได้ไปเกิดเป็นเทพบุตรเทพธิดาในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มีวิมานที่สวยงาม มีบริวาร
มากมาย

๒.๓ สรุป

สรุปได้จากการศึกษาการรักษาอุโบสถศีลในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า
“อุโบสถ” มีความหมาย ๕ ประการ กล่าวคือ “อุโบสถ” หมายถึง การประชุมสวดปาติโมกข์ของ
พระสงฆ์ ในวันพระขึ้น-แรม ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำและแรม ๑๔ ค่ำ เรียกว่า อุโบสถกรรม “อุโบสถ”
หมายถึง ศีลอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ “อุโบสถ” หมายถึง การจำศีลด้วยการอด
อาหาร เรียกว่าการเข้าอยู่จำศีลอุโบสถ คือผู้เข้าไปอยู่อาศัยอดอาหารถือศีลเป็นต้น “อุโบสถ”
หมายถึง นามบัญญัติ (คือชื่อที่เรียก) เช่นเป็นชื่อของช้างตระกูลหนึ่ง มีสีเป็นสีทอง เรียกว่า ช้าง
ตระกูลอุโบสถ “อุโบสถ” หมายถึง วันที่เข้าอยู่จำศีลด้วยศีล หรืออดอาหาร อันเป็นวันสำคัญทาง
พระพุทธศาสนา เรียกว่า วันอุโบสถ วันที่พึงจำศีล มี ๓ วัน คือวัน ๘ ค่ำ (เรียกวันอัฐมี) วัน ๑๔
ค่ำ (เรียกวันจาตุทสี) และวัน ๑๕ ค่ำ (เรียกวันปณณสี) อุโบสถศีล มีวันพระเป็นแดนเกิด ศีล ๘
ที่สมทานรักษากันในวันพระ เรียกว่า อุโบสถศีล ศีล ๘ ที่รักษากันในวันอื่นนอกจากวันพระไม่
เรียกว่า อุโบสถศีล เรียกว่าศีล ๘ ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยหมายเอาเฉพาะความหมายของวันอุโบสถและ
การรักษาอุโบสถศีล หรือ ศีลอุโบสถอันประกอบด้วยองค์ ๘ ประการ ที่พระราษผู้ครองเรือน
ต้องการปฏิบัติรักษาให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปอีกแต่มีข้อจำกัดในการครองเรือน มีภาระต้องรับผิดชอบต่อ
ครอบครัว จึงถือปฏิบัติ รักษาเพียงวันหนึ่งคืนหนึ่ง

^{๑๑๖} อังคิก.อ. (ไทย) ๑/๓/๑๖๖.

นอกจากนี้อุโบสถศีล ยังเป็นศีลชั้นสูงของผู้ต้องการสั่งสมบารมี เพื่อรู้ธรรมเห็นธรรมและบรรลุมรรคผลนิพาน สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงเป็นพระศาสดองค์แรกที่ทรงประกาศ “ศีล” หรือข้อห้าม ให้ชาวชมพูทวีปในครั้งพุทธกาลได้ทราบทั่วกัน สำนักเจ้าลัทธิต่างๆ ที่มีมากมายในขณะนั้นยังไม่มีกฎ ข้อห้ามที่ชัดเจน นักบวชในครั้งพุทธกาลเก็บผลไม้กินเอง ประกอบอาหารกินเอง ทานอาหารวันละหลายครั้ง รับเงินรับทอง แสวงหาลาภด้วยกิริยาอาการไม่ดีไม่งามต่างๆ เมื่อพระองค์ทรงประกาศหลักปฏิบัติ แนวทาง คือ “ศีล” ให้พุทธบริษัท ๔ อันประกอบด้วย พระภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกอุบาสิกา ไว้เป็นแนวทางในการปฏิบัติแล้ว พระองค์ก็ทรงสั่งสอนให้ชาวพุทธยึดมั่นรักษาศีลเอาไว้ให้ดี ให้เป็นแบบฉบับเฉพาะของชาวพุทธ อุบาสกอุบาสิกา ในฐานะที่เป็นหนึ่งใน ๔ ของพุทธบริษัท จึงควรปฏิบัติรักษาศีล ๕ ศีล ๘ หรือ ศีลอุโบสถ โดยให้ทุกคนถือศีลเป็นแนวทาง เป็นปทัฏฐานในการดำรงชีวิต ดังนั้นอุบาสกอุบาสิกาจึงควรทำความเข้าใจกับคำว่า “ศีล” ก่อนเพราะการสมานทานศีลและจิตที่ตั้งอยู่ในความบริสุทธิ์ด้วยความสำรวม ไม่ฟุ้งซ่านเป็นอธิจิต ความบริสุทธิ์ด้วยความสำรวม เห็นความบริสุทธิ์แห่งจิตที่ไม่ฟุ้งซ่าน ความบริสุทธิ์แห่งความเห็นทั้งสองประการนี้ เป็นอธิปัญญา ความสำรวมความไม่ฟุ้งซ่าน และความเห็น เป็นอธิศีลสิกขา ความไม่ฟุ้งซ่านเป็นอธิจิตสิกขา ความเห็นเป็นอธิปัญญาสิกขา ดังนั้น เมื่อรักษาศีลอุโบสถศีล คือ วันที่เข้าอยู่จำ” หรือเข้าจำด้วย การอดอาหาร การกระทำที่กำจัดอุปกิเลส ๑๖ เผาอุปกิเลสทั้งหลาย มีราคะ โทสะ และโมหะ ที่เป็นเหตุแปลเปลี่ยนทำให้ลำบากทำให้เดือดร้อนเป็นต้น ให้เบาบางและหมดสิ้นไป เพื่อบรรลุจุดหมาย อันสูงสุด เช่น ความเป็นพระพุทธเจ้าและความเป็นมหาสาวก เป็นต้น อุบาสกอุบาสิกาผู้ใกล้ชิดพระพุทธศาสนา พึงมีพึงปฏิบัติอย่างเข้มแข็งๆ ขึ้นไป

การเข้าจำรักษาศีลอุโบสถนั้น สามารถสร้างสวรรค์สร้างความสุขความร่มเย็น สร้างความปลอดภัยให้แก่มนุษย์ และให้สมบัติที่น่าปรารถนาแก่มนุษย์ ดังนั้นอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลายจึงควรรักษาศีลให้ดี มิให้ขาด มิให้ค้างพริ้ว ศีลอุโบสถจะนำความสุขความเจริญมาให้ ไม่เพียงเท่านั้นจะเห็นว่า การรักษาศีลอุโบสถศีลในสมัยก่อนพุทธกาล และในสมัยพุทธกาลมีความสำคัญมากบุคคลในยุคนั้นเมื่อปรารถนาสิ่งใดก็จะทำการรักษาศีลอุโบสถศีลแล้วก็จะได้สมดังที่ปรารถนา ดังเช่น การรักษาศีลอุโบสถศีลของพระเจ้าจักรพรรดิผู้ได้รับมูรธาภิเษก เพื่อให้ได้จักรแก้วอันเป็นทิพย์ที่หายไ้ไปกลับคืนมา พระยานาคทั้งหลาย รักษาอุโบสถศีลเพื่อปรารถนาได้ไปเกิดบนสวรรค์และได้อัศพาเป็นมนุษย์ก็สมปรารถนา แม้แต่พระอรหันต์เป็นพระอริยบุคคลระดับสูงสุดในพระพุทธศาสนายังรักษาศีลอุโบสถศีลยิ่งกว่าชีวิต

การรักษาศีลอุโบสถแบบปกติอุโบสถนั้นเป็นการรักษาตามปกติเพียงวันหนึ่งคืนหนึ่งเท่านั้น และเดือนหนึ่งมี ๓ ครั้ง คือวันขึ้น – แรม ๘ ค่ำ ๑๕ ค่ำ หรือแรม ๑๔ ค่ำ ในเดือนขาดการ

รักษาอุโบสถศีลแบบ ปุจฉาครูอุโบสถ เป็นการรักษาศีลอุโบสถที่พิเศษขึ้นไปอีกกว่าปกติ คือคฤหัสถ์ผู้ครองเรือน รักษาอุโบสถตามปกติไม่เพียงพอ บรรดาจะทำบุญกุศลให้อีกขึ้น การรักษาอุโบสถศีลมี ๒ แบบปกติอุโบสถ คือ การรักษาอุโบสถ วันหนึ่งกับคืนหนึ่ง ในวันที่กำหนด คือ วันพระ ขึ้น-แรม วัน ๘ ค่ำ ๑๔ ค่ำ และ ๑๕ ค่ำ การรักษาอุโบสถเป็นหลัก แล้วเพิ่มรักษาก่อนกำหนด ๑ วัน เรียกว่า วันรับ และหลังวันกำหนดอีก ๑ วัน เรียกว่า วันส่ง การรักษาอุโบสถศีล แบบปาฏิหาริย์ปักษ์อุโบสถ คืออุโบสถที่รักษากันเป็นประจำทุกวันตลอดพรรษา ๓ เดือน ถ้าไม่อาจรักษาไว้ตลอด ๓ เดือน ก็รักษาให้ตลอด ๑ เดือน หลังจากออกพรรษาแล้ว คือรักษาในเขตแสวงหาภินาของภิกษุ ถ้ายังไม่อาจรักษาได้ตลอด ๑ เดือน ก็ให้รักษาเพียงครั้งละครั้งเดือน หลังจากออกพรรษาแล้ว รักษาอุโบสถในวันใดๆ ผู้มีใจเลื่อมใส ปาฏิหาริย์ปักษ์เข้าถึงองค์ ๘ ไม่เว้นแม้แต่วันเดียว การรักษาอุโบสถเป็นกิจที่จะพึงทำในวันที่กำหนดไว้เท่านั้น ในวันอื่นนอกจากวันที่พระพุทธเจ้ากำหนดไม่เรียกว่าอุโบสถ เรียกว่าศีล ๘ และการเข้าจำอุโบสถประกอบด้วยองค์ ๘ ด้วยความเลื่อมใส ทำให้สมบูรณ์ บริบูรณ์ด้วยดี เป็นบุญเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

เนื่องด้วยอุโบสถ ๓ ประการดังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่นางวิสาขามหาอุบาสิกาผู้รักษาอุโบสถศีลเป็นประจำ เพื่อให้ทราบว่า อุโบสถศีลของพระพุทธศาสนา ๓ ประการนั้นสำคัญอย่างไร โคบาลอุโบสถ เป็นการรักษาอุโบสถที่ปฏิบัติอย่างคนเลี้ยงโค จิตประกอบไปด้วย โลภะ ทนรักษาศีลไม่ให้ขาดเพียงให้ผ่านไปวันหนึ่งกับคืนนั้น ไม่ได้ใส่ใจที่จะฝึกอบรมตน ไม่ขวนขวายในการบำเพ็ญกุศล นิคัณฐอุโบสถ คือการรักษาอุโบสถที่ปฏิบัติอย่างพวกนิครณณ์มีความเป็นอยู่อย่างผู้ทุศีล มุสาวาท พอล่วงราตรีวันอุโบสถนั้นแล้วการบริโภคน้ำของพวกเขาก็เป็นแบบที่เจ้าของไม่ได้ให้เป็นนันทินาทาน ดังนั้นโคบาลอุโบสถก็ดี นิคัณฐอุโบสถก็ดี เป็นอุโบสถนอกพระพุทธศาสนา การรักษาอุโบสถแบบพระอริย และพระอรหันต์ทั้งหลาย ผู้เข้าจำแล้วมีจิตบริสุทธิ์ ไม่มีความกังวล ไม่มีปิลิโพธิในสิ่งใด จึงมีผลมาก มีอานิสงส์มาก มีความรุ่งเรืองมาก มีความแผ่ไพศาลมาก การรักษาอุโบสถศีลนั้นจะสมทานเองหรือสมทานกับพระสงฆ์ก็ได้ ทั้งนี้เพราะผู้ที่อาศัยอยู่ในถิ่นกันดารไม่มีวัดไม่มีพระก็สามารถสมทานเองได้ และไม่จำกัดสถานที่ว่าเป็นที่ใด ที่ใดสัปปายะ สะดวกแก่การปฏิบัติรักษาก็ทำได้เลย จะเป็นที่วัดที่บ้านที่ป่า หรือในทะเล ได้ทั้งนั้น หากผู้นั้นมีเจตนาจนแล้วก็จะจัดเป็นศีลเช่นกัน

อานิสงส์การรักษาอุโบสถศีล ย่อมมีความประพาศเรียบร้อย ย่อมไม่เกิดความร้อนใจ เพราะมิได้กระทำความผิด ย่อมกำราบกิเลสทั้งหลายไว้ได้ ดังเรื่องในอรรถกถาปัญจอุโบสถชาดก ที่ฤาษีรักษาอุโบสถเพื่อข่มมานะ นักพิราบสมทานอุโบสถเพื่อข่มราคะ เป็นต้น จากตัวอย่าง ทำให้ทราบว่าอานิสงส์การรักษาอุโบสถศีลเพียงครึ่งวัน มีผลยิ่งใหญ่ไม่ต้องตนนึก ได้ไปเกิดเป็น

รุกขเทวดา และได้ไปเกิดเป็นพระมหากษัตริย์ อุโบสถศีลมีความสำคัญอันยิ่งใหญ่มหาศาลมาก ขนาดท้าวสักกะจอมเทพผู้เป็นประมุขของเทวดาชั้นดาวดึงส์ ยังบรรลุนิพพานเป็นพระอริยบุคคล ชั้นโสดบันปิดประตูบายนี้อาจไม่ต้องไปเกิดในนรกอีกท่านยังให้ความสำคัญกับอุโบสถศีลอย่างสูงสุด และชักชวนเทพบุตรเทพธิดาทั้งหลายให้รักษากุโบสถศีลด้วย มนุษย์หญิงชาย เราทั้งหลายสมควรที่จะทำตามแบบอย่างท้าวสักกะและเทวดาทั้งหลาย หากผู้ใดต้องการสมบัติใหญ่ คือ มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติ นิพพานสมบัติ ก็ควรรักษากุโบสถศีล ตั้งสมณญบาลมีแก่นคณสมดังที่กล่าวมาข้างต้นพอเป็นแนวทางศึกษาและงานวิจัยต่อไป